

RYTÍŘSTVÍ

*„milicie terrienne et chevalerie humaine“
„pozemské vojsko a lidské rytířství“*

oblast/ rok:	300	600	1000	1340	1440
Iberský poloostrov	4	3,6	7	9	7
Francie	5	3	6	19	12
Itálie	4	2,4	5	9,3	7,5
Britské ostrovy	0,3	0,8	1,7	5	3
Německá říše a Skandinávie	3,5	2,1	4	11,6	7,5
Celkem	16,8	11,9	23,7	53,9	37

Počty obyvatel v Evropě v milionech (Ohler, 2004)

předchůdce

- čin mečem ozbrojeného **archanděla Michaela**
  - první příklad rytířské udatnosti a vojenských schopností (Huizinga, 2010)

patron

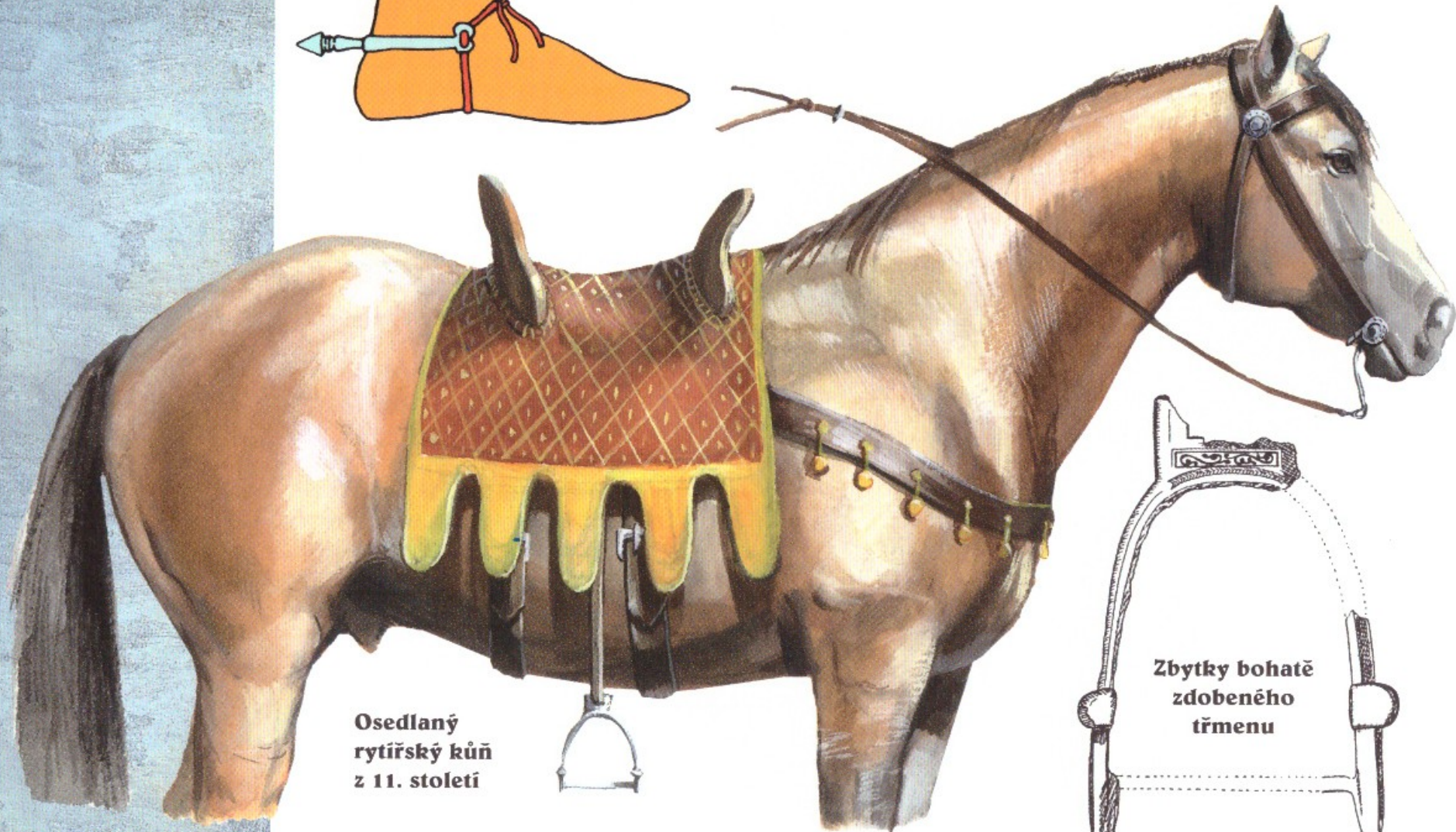
- svatý **Mořic**
  - přesněji patron vojáků a koní
- svatý **Jiří**
  - rytíř zabíjející kopím draka

umožnění vzniku

- **objev sedla a třmenů**
  - na západě se objevily v době vlády **Karla Velikého**
    - snad se sem dostaly z Číny přes Araby
- **zdokonalení podkov**
- vznik:
  - pákového udidla
  - podbradních řetízků
  - dlouhých otěží
- umožněn poprvé **pevný sed**
  - **reforma** v jezdeckví i válečnictví
- to ale nebyly **hlavní důvody** vzniku rytířstva
  - byl jím **růst prestiže** „*bojovníka usazeného na koni*“ (Cardini, 1999, 71)
- zásadním byl dále:
  - vznik **knížectví** tvořených řadou **hrabství**, menších celků a autonomních panství vládnoucí svém okolí z hradů prostřednictvím *militum*

**Schéma upevnění
ostruhy na jezdcovu
nohu, 11. století**

**Osedlaný
rytířský kůň
z 11. století**

**Zbytky bohatě
zdobeného
tržmenu**

Počátky rytířství

- sociální **diferenciace** ve vojsku (x antika)
  - vojsko pěší a jízdní
  - vojenská reforma (**Karel Veliký**)
    - ve vojsku jen svobodní občané s určitým majetkem nebo lénem
  - 10. století
    - jízdní vojsko tvořené pouze vazaly
      - nová vrstva, vrstva rytířů (Märtlová, 2007)
  - jezdci na koních
    - fr. *chevalier* (rytíř) od slova kůň (*cheval*) (Baker, 2004)

Die ist der gstatz und hitnis glach

saligt man zu wureberg alle Jar mit andern haltem offrenbar

Karolis
impant

maximis
Anno. 1 + 2

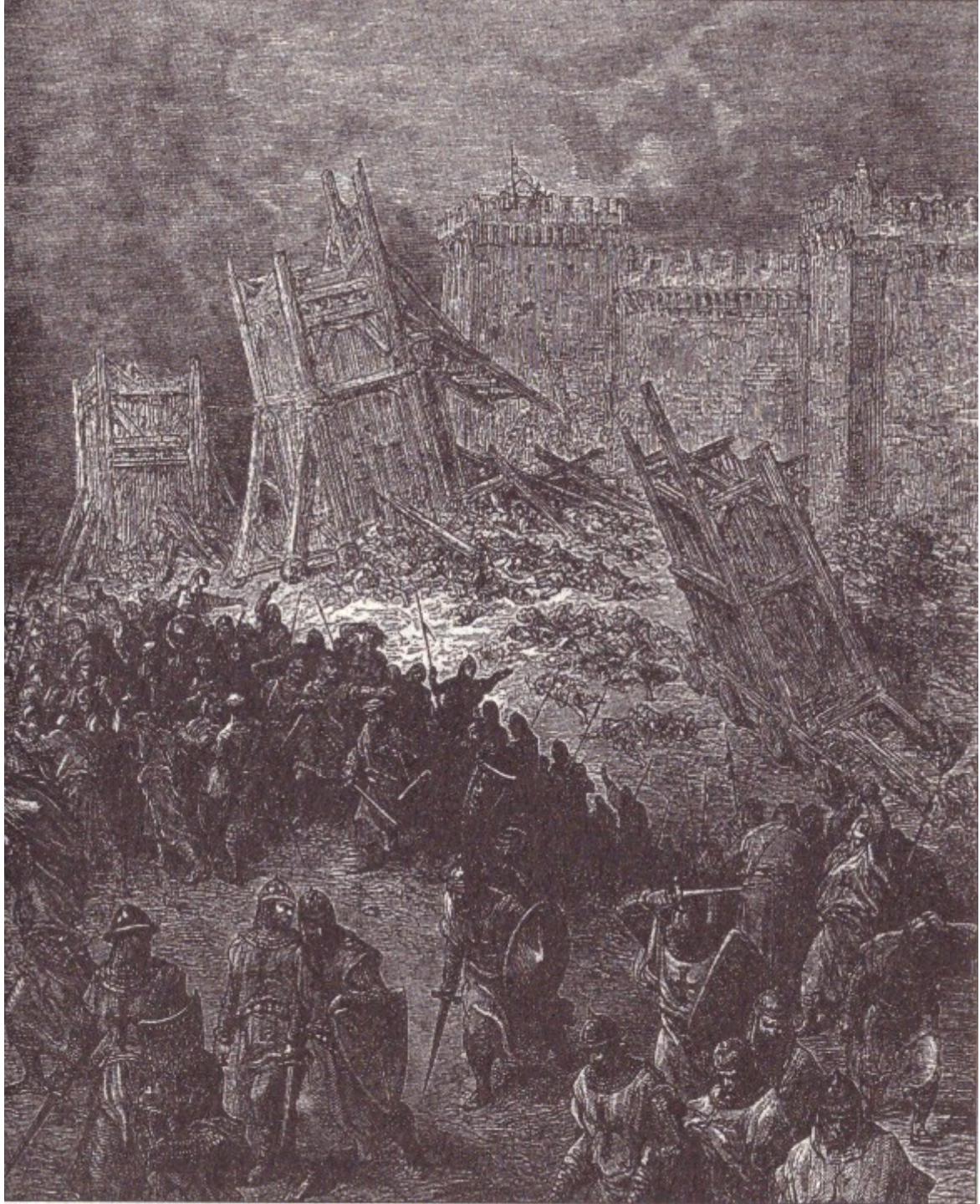
Kaiser Karolis der das Kenucht rich deri seinem vater sein marck

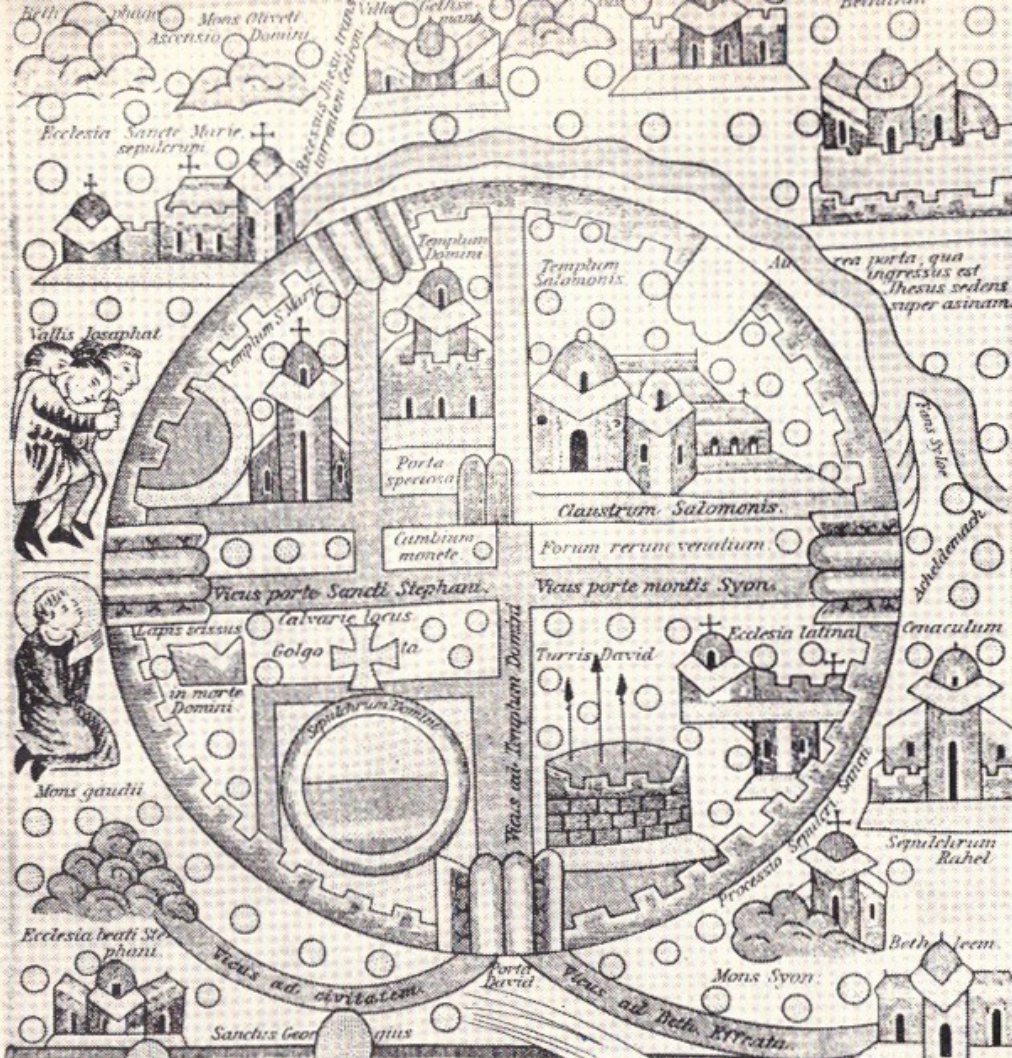
Es ist hoch vundlich und noch

- výcvik – souvislost s vedením válek
- rozvoj
  - s **kruciátami** (1., 3. ...) --- vznik:
    - knížectví
      - Antiochijské knížectví,
      - Edesské hrabství,
      - Jeruzalémské království
      - Tripolské hrabství
    - **rytířské řády**
      - Řád johanitů/ Řád maltézských rytířů,
      - Řád sv. Lazara,
      - Řád rytířů z Montjoie,
      - Řád rytířů sv. Tomáše z Akry,
      - Řád templářů/ Chudí rytíři Krista a Šalamounova chrámu.

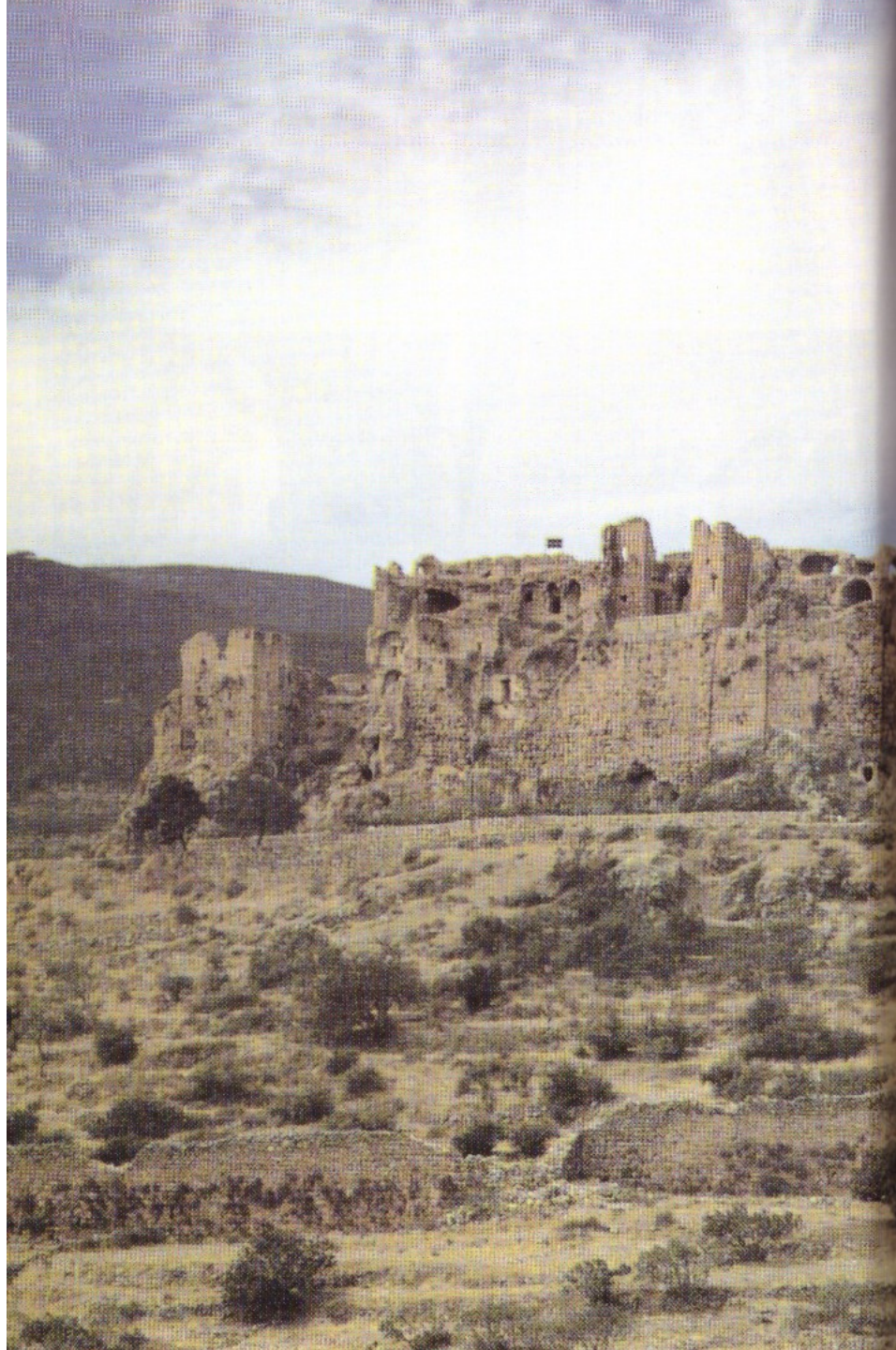

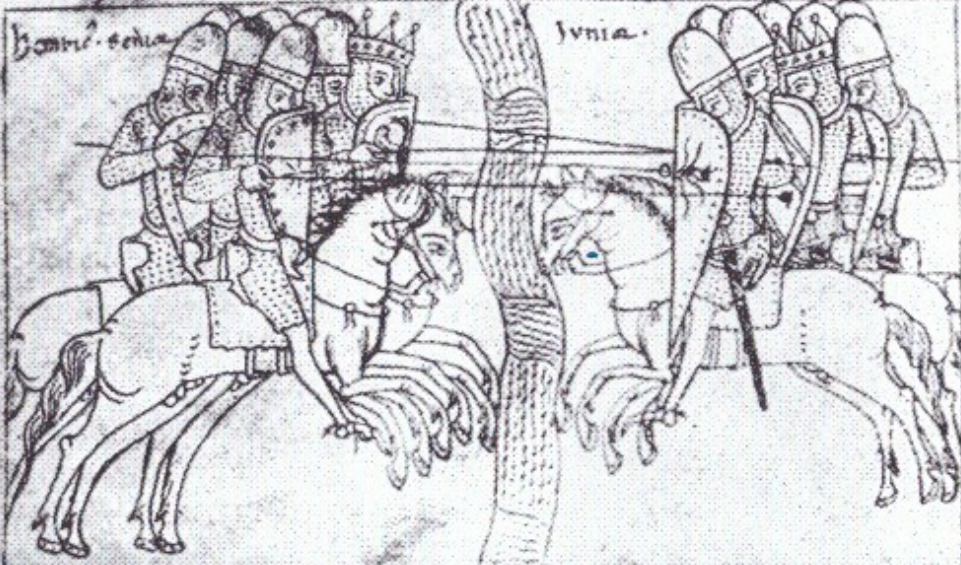

tiserit orbati dolore in modis habuit tanta inuitatioe tanq apthosie
 ad defectu uer gente tēpore. Sexto opī finē imponam. ut ad septena
 tū regemq ammarū q mīqūā p̄sentis uite subsequi dō dūctore p̄pēm.

REGNI S. IMPERIO QUIVIT. FILIO S. IN PATRECO: PATER.

Homin. octia.

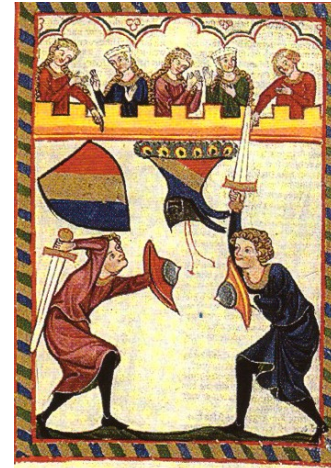
Junia.

FRANC. HORTI. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

vymezení rytířství

- **Německo**
  - 919 až 1519
- **Francie**
  - od 9. století do 1. polovinu 15. století
- **původ** možné hledat ve starověku
  - *ludus Troiae*
  - *eques*
- **zánik:**
  - především nové způsoby boje
    - střelný rach

ouboj minnesänggrü meči s pěsnými šitky – uklíři. Wilhelm v. Scharffenberg.

Rytíři v plné zbroji a kolčích přilbách se pro snazší identifikaci označovali heraldickými znaky na štítech a čabrakách.

doznívání

- **16. století:**

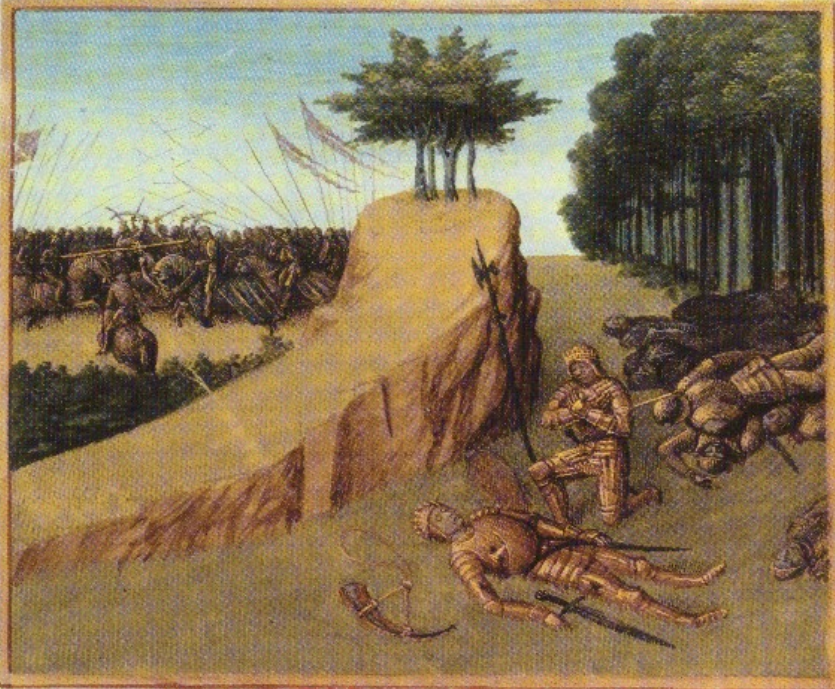
- setkání anglického krále Jindřicha VIII. s králem Francie Františkem I. u Calais v tzv. **bitvě chvastounů** na Field of Cloth of Gold
  - turnaje, bankety i zápas obou králů

- **1589:**

- hrabě Essexu při **obležení Lisabonu** nabídl boj muže proti muži – rozhodnutí o výsledku obležení

výchova k rytířství

- rytířská výchova jako **systematická výchova**
  - od 1054
    - vydán spis *Rytířské zrcadlo* (Grexa, 2009)
    - začal se vytvářet kult hrdiny (udatného rytíře bojujícího na straně spravedlnosti)
      - opěvován **truvéry** (sever), **trubadúry** (Francie) a **minnesängry** (Německo) v tzv. **chansons de geste**, písních o hrdinských činech
        - » o Artušovi, Cidovi, Niebelunzích, Rolandovi, ...
        - » **trubadúři**
          - Bertrand de Born, Joffroy de Rudel, Pierre Vidal, Marcabrun, Guillaum de Cabestagne
          - Chrestien de Troyes (i největší představitel rytířských románů)

C i commence le v. liure charlemame premiere
 ment de la trahison que quenecon pouwcha ca
 uis que charlemame le tres
 puiissant & trestrenome epeu
 eut conquisse toute la terre
 de spaigne & galice & soubz
 mise a la foy crestaemie en lo
 neu de dieu & de monseigneur saint iacques
 Il retourna en france & fist ses ostz herberger
 delez la bonne cite de pampelune. **U**n cellui
 temps demouoient en la cite de sarragoce deu

výchova

- do 7 let **doma**
- do 12 až 14 let jako **páže**
- do 18 až 20 let jako **panoř** u svého lenního pána
- **pasování** na rytíře

páže

- výchova často u vlastního otce
- **teoretická výchova**
  - hudba
  - hra na hudební nástroj (flétnu, kytaru či loutnu)
  - způsoby předepsaného společenského chování
  - obsluha u stolu
  - základy čtení, psaní a počítání
  - cizí jazyk

- **fyzická výchova**

- tanec

- běhy, skoky a hody kameny

- plavání a otužování

- zápasení

- jízda na koni

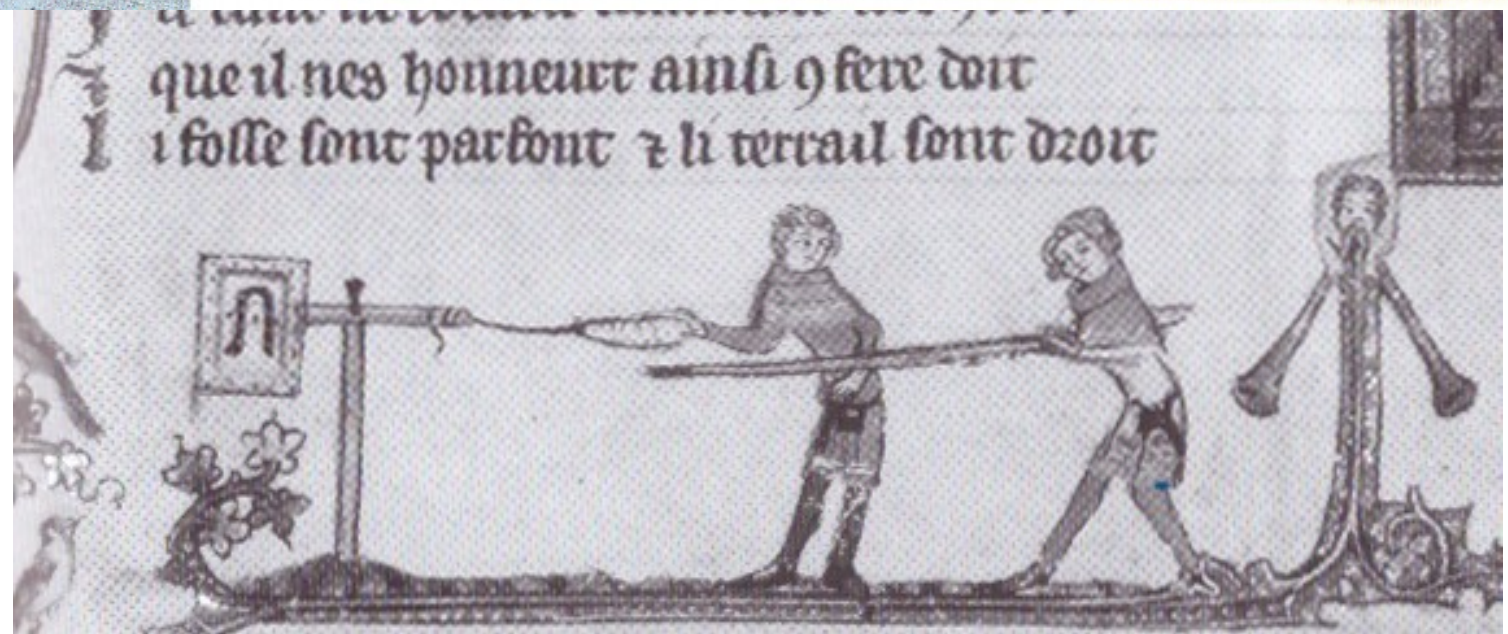
- lov

- zacházení s mečem, lukem, kuší, kopím, házení nožem

- prvně nácvik s dřevěnými zbraněmi na zemi

- později i na koni

- tzv. **kvintána**

panoš

- *knappe, bachelier, garzume, junkherr*
- výcvik většinou u svého lenního pána pod vedením zkušeného cvičitele, staršího rytíře
- obsluha a starost o cizince, jejich zbraně a koně
- starost o lovecké sokoly
- role poslů
- v posledních letech služby účast na několika ***tirociniích***
  - speciální pro ně určené turnaje

- **výuka**
  - psaní básní
  - hudba
  - hra na další hudební nástroj
  - tanec
  - způsoby dvoření se dámě, její ochraně a doprovodu
- **zdokonalování v:**
  - zápasení,
  - jízdě na koni
  - výcviku se zbraněmi
    - dlouhodobá a náročná část výcviku – cvičení s mečem
- **účast na:**
  - rytířských cvičení, hrách i turnajích
  - někdy válečných tažení lenního pána (jako pomocník)

pasování

- pasování na rytíře (*adoubément*)
- kolem **20 let**, když byl panoš připraven
- od 12. století prováděné jako **obřad a rituál**
- většinou **kolektivní**
- prováděl jej především **král**, jeho **zástupce** (i královna) nebo slavný či významný **rytíř**
- **mečem:**
  - v podobě kříže chápán jako odznak důstojenství
  - zbraň především sečná
  - čepel byla broušená z jedné strany zakončená hrotem a z druhé záštitou, rukojetí a hlavicí (zbraň současně vyvažovala)
  - dvouruční meče se začaly používat od 16. století lancknechty

specifické pasování

- v **Německu** byl pouze během mše posvěcen meč, tím se poté uchazeč opásal
- pasování přímo **na bitevním poli**
  - celkem časté

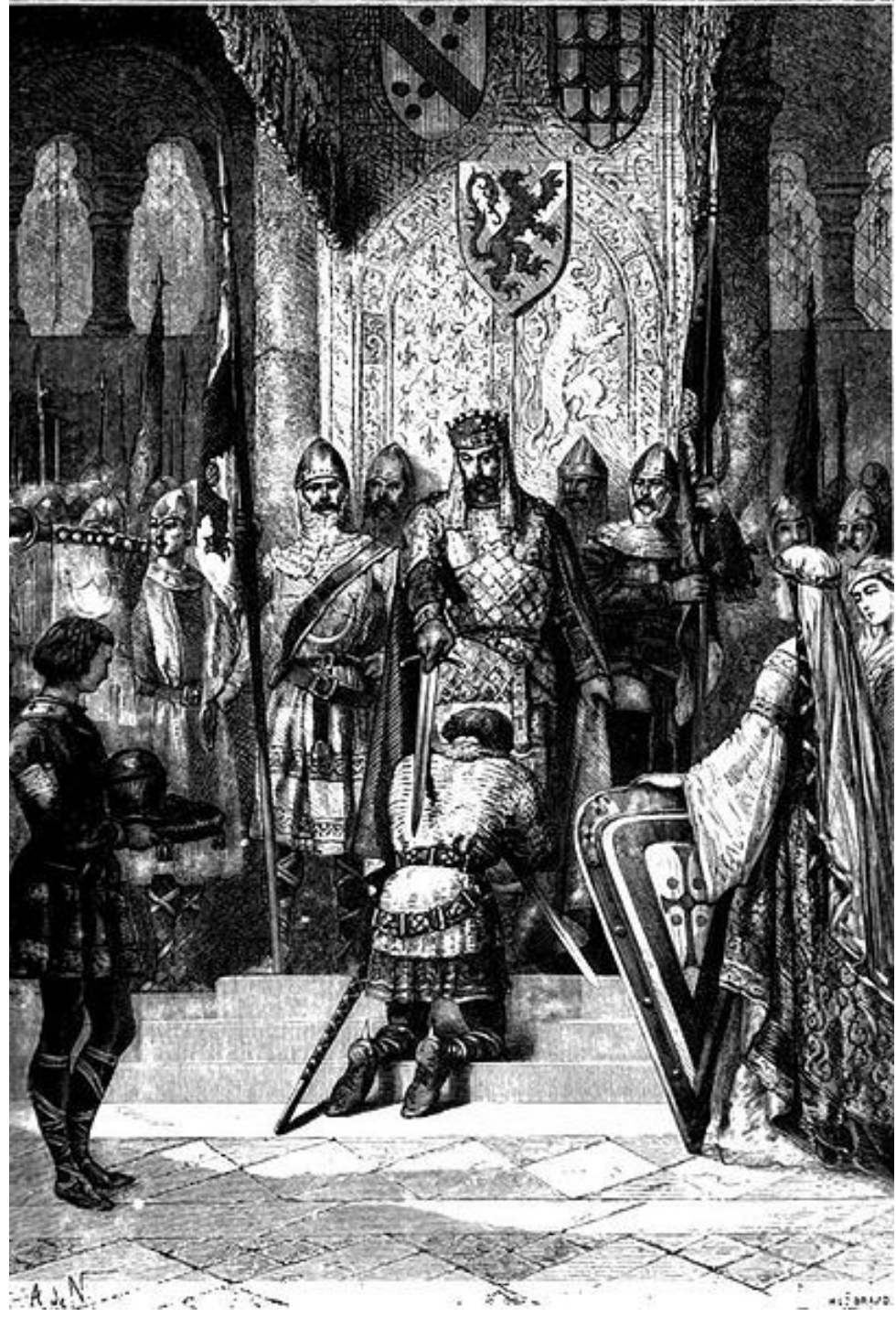
specifický rituál pasování ve Francii

- **zpověď**
- očistná **lázeň** (jako smývání hříchů a zlých návyků)
- **ulehnutí** na čerstvě povlečené lůžko (symbolika míru a usmíření s Bohem)
- rytíř oblečen do **nového oděvu**
  - rudý plášť (symbolika v budoucnu prolité krve při obraně víry)
  - černé střevíce (jako připomínka toho, že vzešel z prachu a v prach se opět obrátí)
  - bílý pás (jako symbolika cudnosti)
- poté strávil uchazeč celou noc **bděním ve stoje** v kapli
- den pasování začal **mší** a **připnutím zlatých ostruh**
- při mši byl **meč** pro pasování **posvěcen**
- následně se uchazeč oblékl do **brnění (*adoubé*)**
  - starší rytíři mu připevnili pravou a levou ostruhu, upravili brnění a nasunuli helmu

- hlavní **ceremoniál** s pasováním (*la colée, alapa militaris*)
  - posvěcený **meč položen na rameno**
  - mladík musel **přísahat**, že bude dodržovat a ctít rytířské ideály, křesťanské hodnoty, morální normy a věrnost svému pánu a Bohu
- poté byl **udeřen plochou meče** do týlu či krku a pasující rytíř pronesl **několik slov**, kupř.:
  - „*Ve jménu Boha, svatého Jiří a svatého Michala tě pasuji na rytíře. Bud' statečný, zmužilý a věrný*“ (Olivová, 1979, 175)
  - „*Bud' vojákem, který působí pokoj, chrabřým, věrným, a oddaným Bohu*“ (Flori, 2008, 192)
  - „*Víru Bohu, život králi, srdce dámě, čest sobě*“ (Dvořáček, 2008, 8)
- nakonec by rytířem **objat a políben** na tváře – konec
- následoval **turnaj**, jehož se účastnili i nově pasovaní rytíři

kořeny pasování

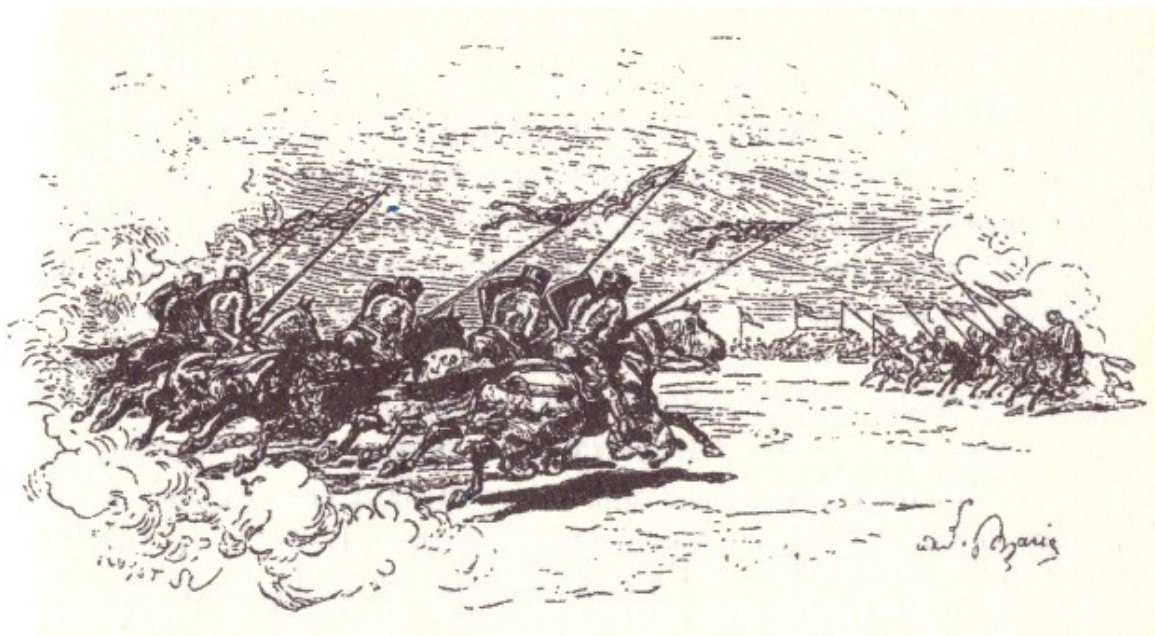
- kořeny v dávných dobách
- **survivals** (pozůstatky) v rytířství: „*pasování na rytíře je eticky a sociálně zaměřený rituál dospívání, představuje předání zbraně mladému válečníkovi*“ (Huizinga, 2010, 89)
  - přetrvaly jen v nejvyšších skupinách
    - pořízení koně, obranné a útočné výzbroje – jejich cena neustále rostla (Cardini In Le Goff [ed.], 1999)
- paralely ve více kulturách; např.
  - spartská **κρυπτεία** jako zkouška dospělosti a předání zbraně (místa v bojovém šiku)
  - staří mytologičtí **Normané**

zbroj

- **povinné plné vybavení tvořil:**
  - válečný kůň (*destrier*)
  - kyrys (*lorica*),
  - šupinová zbroj
  - tunika
  - kopí
  - meč
  - nůž
  - dřevěný štít
- **cena** na konci 8. století **40 sous** (cena asi **20 krav**) (Flori, 2008)
- **cena** na začátku 12. století zbraň a zbroj cenu **25 volů** (Kovaříka, 2005)
- **cena** ve 13. století **50 volů**
- **cena** v 15. století **125 volů**
- **cena** hauberka, helmy a meč ve 12. století **250-300 sous** (kolem **30 kusů hovězího dobytka**)
- **cena** válečného oře se např. v předvečer křížových výprav pohybovala od **40 do 200 sous** (Flori, 2008)

hlavní příprava a výcvik rytíře

- boj se zbraněmi
- lov
- účast na turnajích a válečných tažení
- snaha o naplňování *septem probitatum*, dalších ctností a *kurtoazie*

	Rychlost za hodinu	Denní výkon
Volské káry		10-15
Pěší	3-6	20-40
Vojsko		10-60
Jízdní kočovníci		50-60
Běžci	10-12	50-65
Kůň v cvalu	20-25	
Jízdní poslové, bez ohledu na koně		130-135
Říční loď na Rýnu nebo Pádu		100-150
Námořní plachetnice		120-200
Skandinávská dálková loď kolem r. 800		260
Hanzovní koga, kolem r. 1400		220
Rychlá galéra		200
Středně rychlá galéra	5,5-6,5	
Galéra, maximální rychlost (po dobu 15 minut)	11-13	

septem probitatum

jízda na koni

plavání

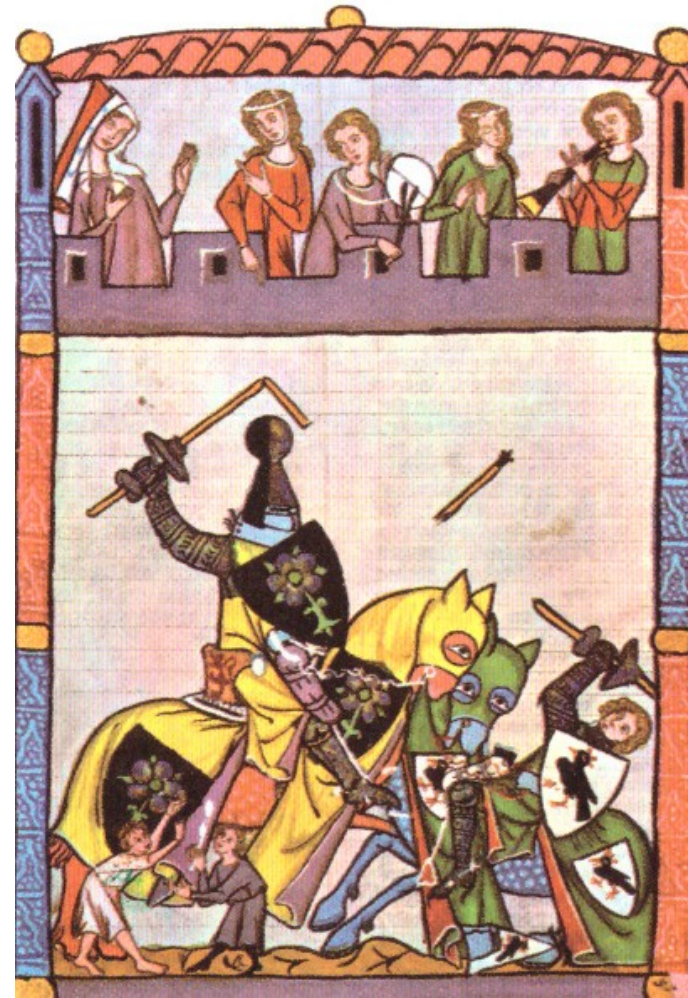
lukostřelba

šerm

lov

hra v šach

veršování

Equitare

- jízda na koni
- základní část výcviku rytíře
- od pážectví

Natare

- plavání
- nejspíše nebylo oficiální částí výcviku rytíře
- vliv Flavia Vegetia Renata

Sagittare

- lukostřelba
- střelba
  - lukem i kuší
  - na dálku a cíl
- proti této ctnosti vydáno několik (i papežských) zákazů
- později však zvítězila její významnost v boji

Caestibus certare

- šerm a zápas
- se zbraněmi
  - především mečem, kopím, sekyrou

18
euesthrendt
fwechym

der stat in der hant

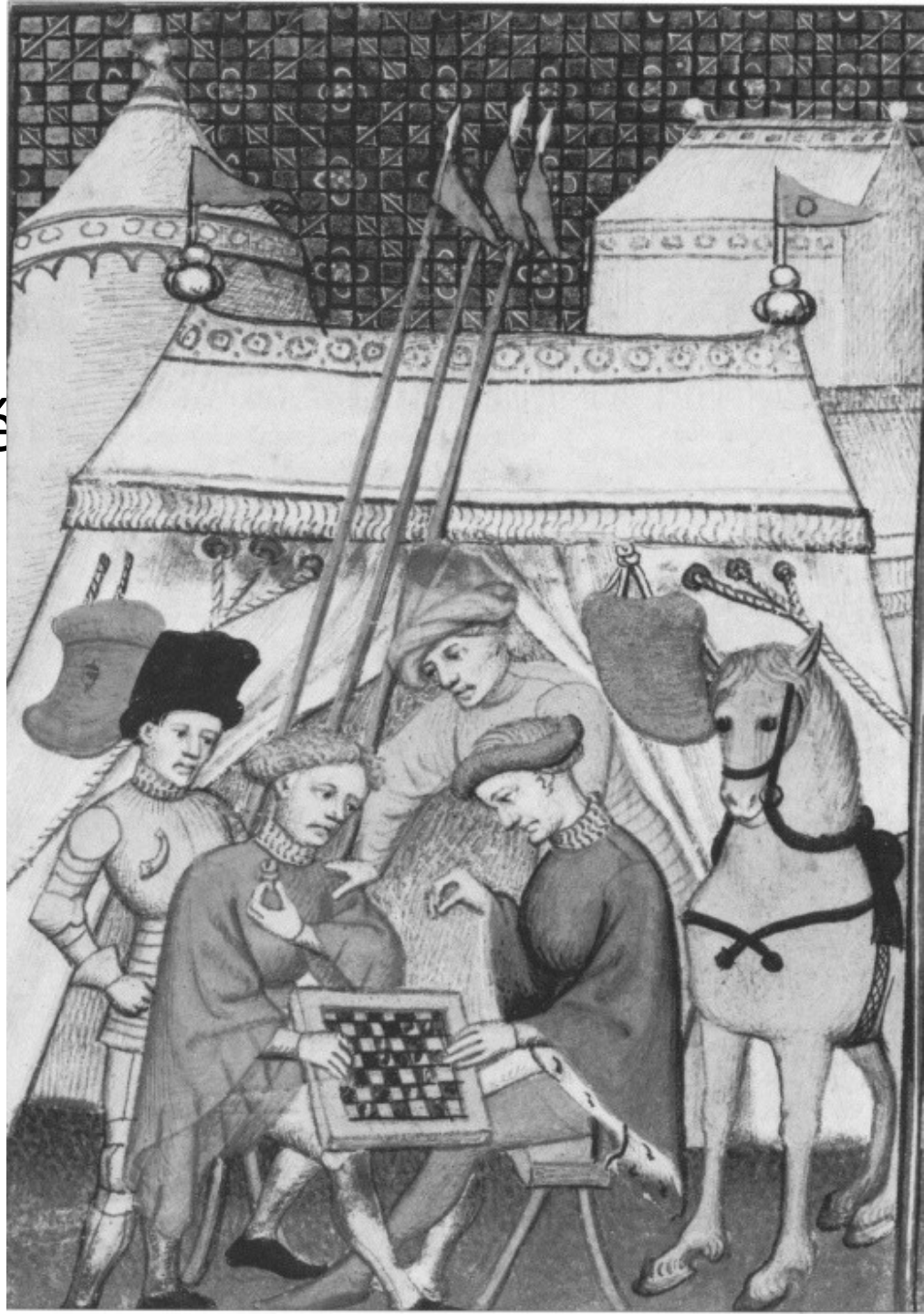

Aucupari

- lov, sokolnictví, štvanice
- lov **drobné zvěře**
  - králíků, ptactva, ryb, lišek, vysoké
- i **nebezpečnějších zvířat**
  - vlků, kanců a medvědů
- symbolický význam měl **lov jelena**
- později se lovilo i v uzavřených **arénách**
- zvláštním druhem – **lov se sokolem**
- **zrcadlo** celkové zdatnosti a připravenosti rytíře pro boj a turnaj
- **odrazem** jezdeckého umění, obratnosti i umění zacházení se zbraněmi
- vhodnou **náplní volného času** mladých rytířů a **ventilem** jejich **agresivity** (odváděla je od zahálky a pití)
- měl **fyzickou, psychickou i morální rovinu**
- součástí byly i **soutěže o trofeje** – především jelení paroží ad.

Scacis ludere

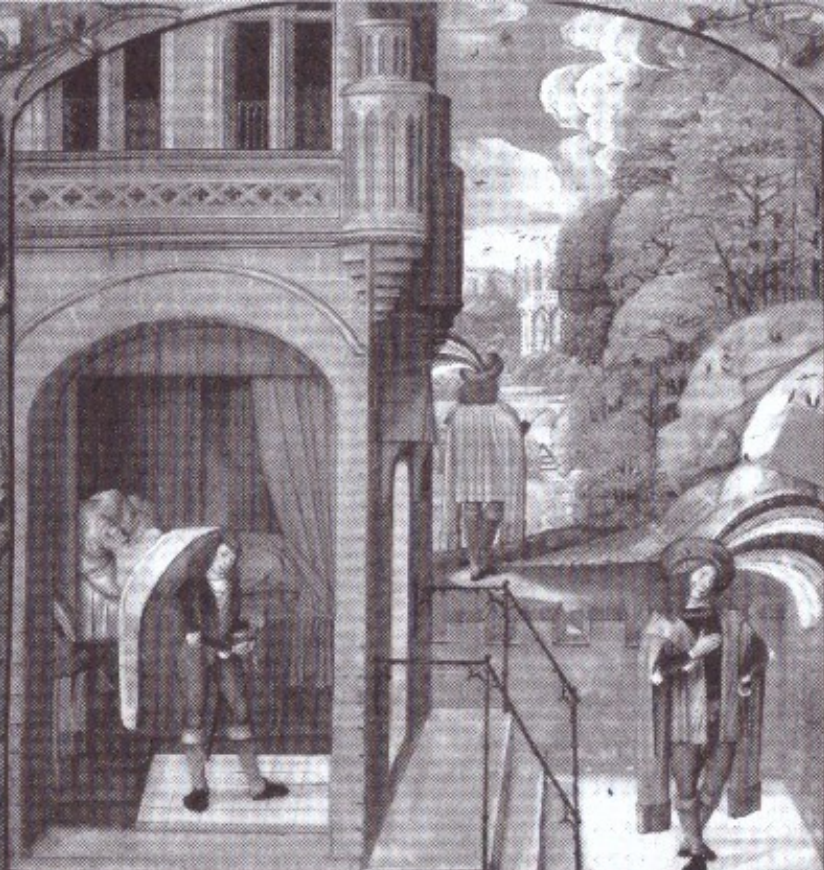
- hra v šach
- trénink a škola válečné taktiky a strategie

Versificare

- veršování
- často naplňováno memorováním a přednesem veršů z paměti
- při umění číst a psát možno verše i skládat a přednes doprovázet hrou na loutnu
- dochována i milostná rytířská lyrika mistrovské úrovně

Et connoice le loüant de la chose
 ou tout lart d'amoür. Et en chose

Qant ce gous dist
 que en sonce
 Ne font à fables
 et menfontice

mais on peult tel sonce sonner
 Qui ne font mie menfontice
 Mais font apres bien approuer
 Et en vne bien trouuer gaunt

Vn aeteur denomme macrobe
 Qui ne trouit vne sonce a lobe
 Mais e script la vision
 Qui aduint au roy cyon
 Et meunques auid ne out die
 Que ce soit vne misfadie
 De ce que sonce aduient
 Et si vouldra vs fol men l'ame
 Car en soit mor ay le franc
 Que sonce soit similiaance

další fyzické psychické aktivity rytířů

- **fyzické aktivity:**

- běhy a výběhy kolmé stěny
- skoky
- hody a vrhy
- šplh
- voltiž
- tanec

- **psychické aktivity:**

- vzdělávání i v **triviu**
  - čtení, psaní, počítání

tři mravní vlastnosti

- doplňovaly původní rytířský kodex
- formovaly jeho *honneur* (čest)
  - *prouesse* (statečnost)
  - *loyauté* (loajalita, věrnost – králi i dámě)
  - *largesse* (štedrost)
- později se rozšířily o:
  - *religion* (víra)
  - *franchise* (přímot, upřímnot)
  - *courtoisie* či *kurtoazie* (dvornost, zdvořilost; odvozeno od slova *court*, dvůr) (Kovařík, 2005)
- takový rytíř byl v pravém smyslu *miles Christi*

Etická norma

- etická norma jako ochrana společnosti
- vyjádřena i v této modlitbě z 10. století:

„Požehnej tento meč, se kterým služebník tvůj touží ochraňovat a bránit kostely, vdovy, sirotky a všechny tvoje služebníky před krutostí pohanů“ (Grexa & Strachová, 2011, 55).

„verray, parfait gentil knyght“, pravdymilovný, čestný a dvorný rytíř
(Chaucerovsky)

Panovníci – reprezentanti rytířství

- Friedrich I. Barbarossa
- Jindřich V. Plantagenet
- Richard I. Lví srdce
- Richard II.

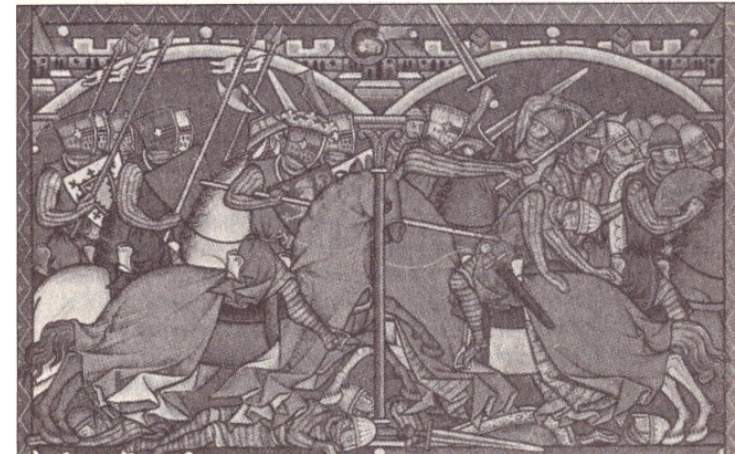
– nařízení ke zdrženlivosti

- **trest smrti** za přepadení :

- kostelů
- duchovních
- žen
- civilistů
- loupeže
- zneuctění eucharistie

- obávanou formou trestu bylo **zostuzení** uplatňované za:

- porušení přísahy, dezerce a různé zločiny
- znakem bylo **zavěšení rytířova štítu vzhůru nohama** či jeho **přivázání ke koňské ohánce** (McGlynn, 2010)

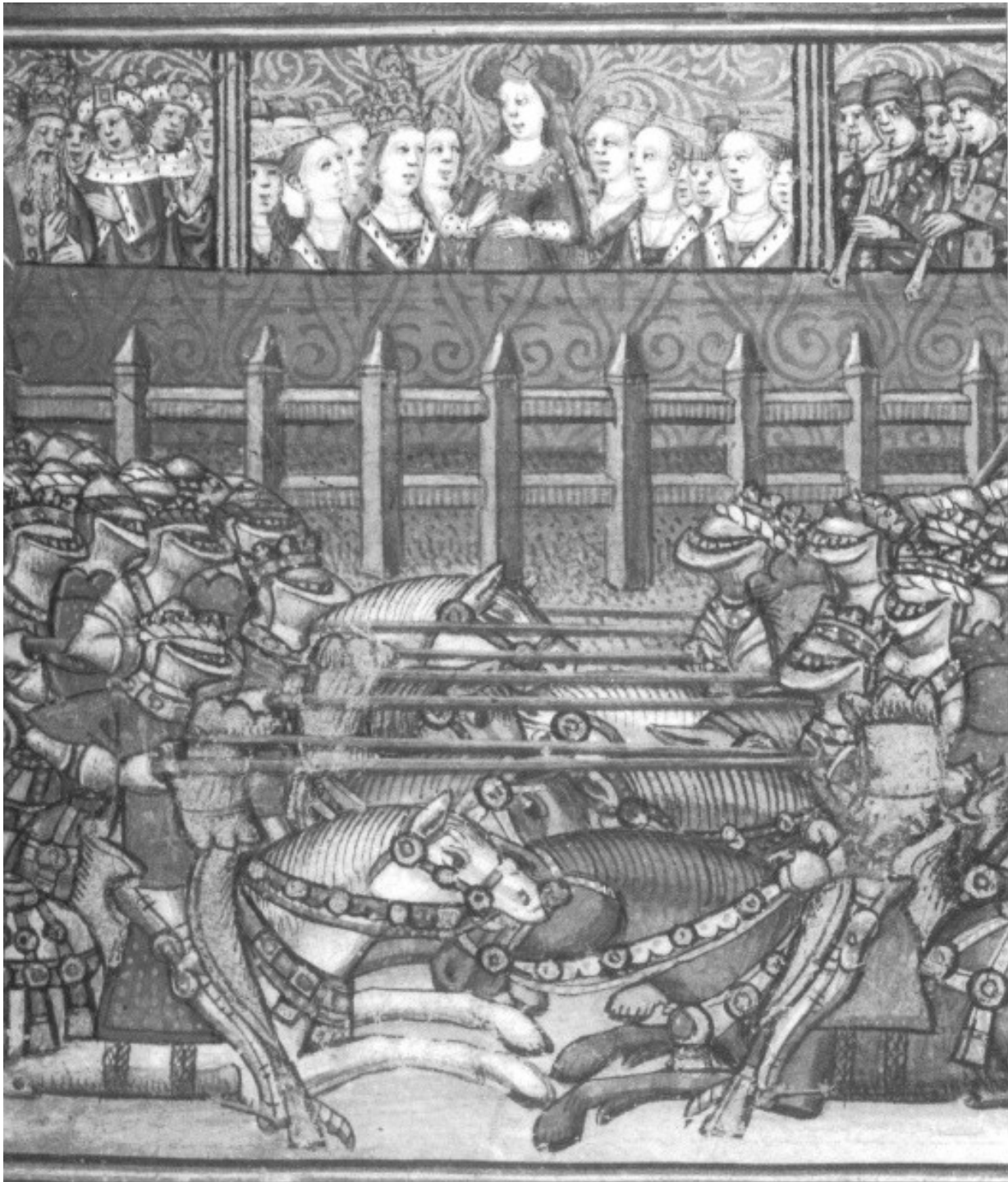

turnaje

- z latinského *tornare*, zápasit
- vznik pravděpodobně souvisel s nutností speciálního výcviku
- turnaj zavedl v **11. století** fr. rytíř **Geoffroy de Preuilly** (i když to někteří medievalisté popírají)
- počátky můžeme klást do **Francie 9. století** jako *ludi Gallici* či *conflictus Gallici*
  - v roce 842 u příležitosti spojení **Karla Holého** a **Ludvíka Němce** proběhla předstíraná bitva, kdy se proti sobě obě strany vyřítily, a poté předstíraly ústup (Flori, 2008)

- ve **12. století** rychlý **rozvoj**
- do českých zemí – 13. století za vlády **Václava I.**
- **vrchol** spadá do 12. a 13. století
- i souboje v rámci práva, tzv. **ordály** (boží soudy)
- rozvoj soubojů vedl ke vzniku větších turnajů a her
- spojitost s rytířskými **dostihy**
  - o Velikonocích na Bílou sobotu
  - vítěz – 20 liber čistého zlata

Turnajová srážka dvou rytířů.

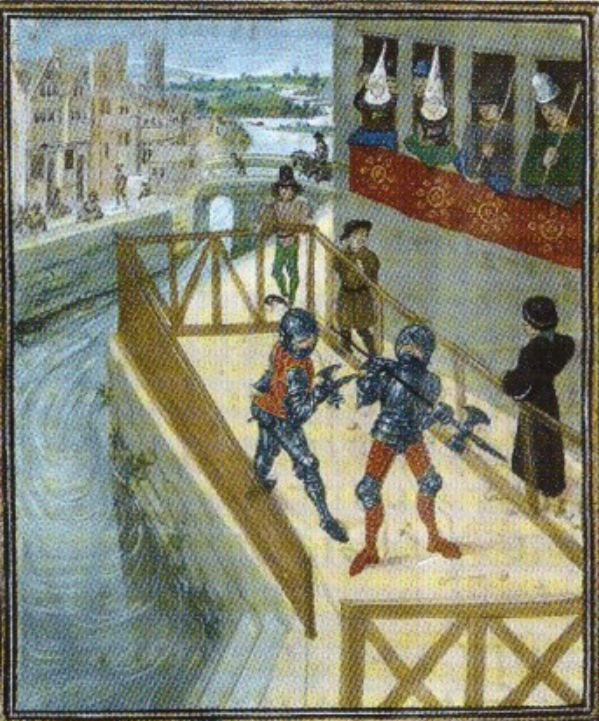

Rytíř v turnajové zbroji – Heinrich von Rugge.

comment messes charles de
blois yssit de prison d'ingletre
s'y laissa ses deux filz en lieu
de luy. - xxxviii.

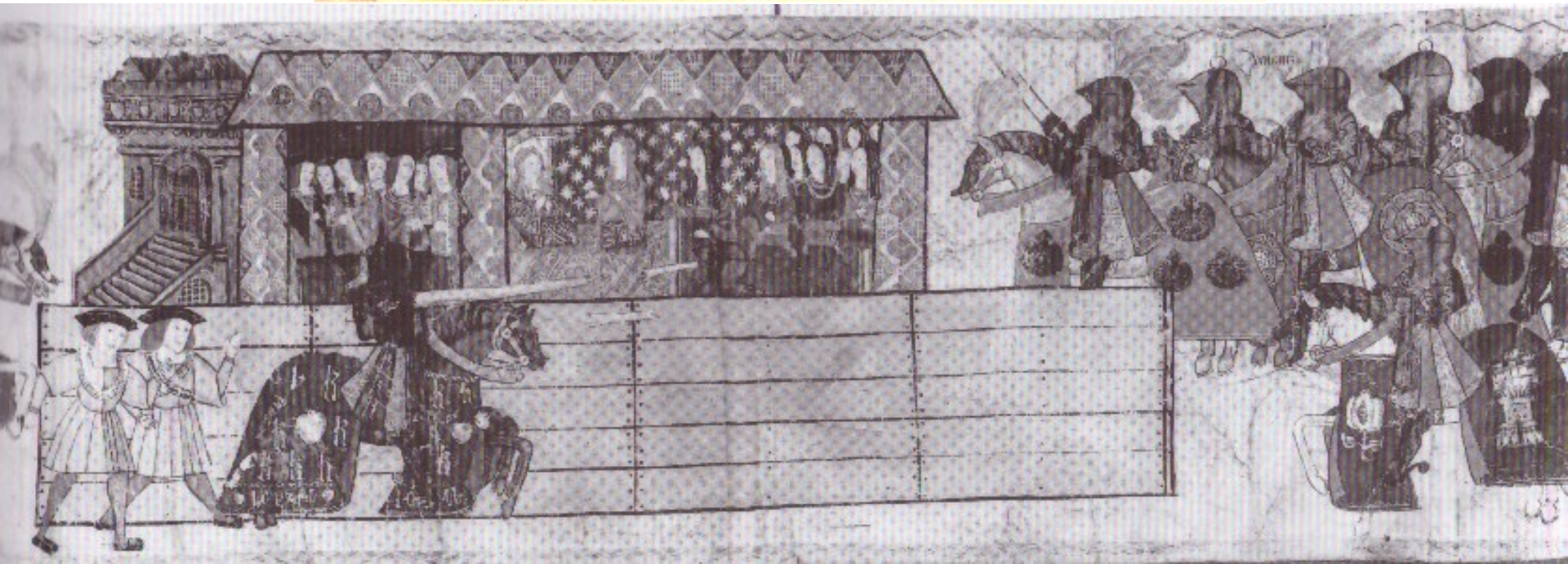
A ce temps y eut
a bordeaux sur
gronde vne ap

la tierce s'at les cheuals refusent

En celle saison et entretā
que les treues se tenoi
ent en fiance et en an
gletare par mer et par
terre et que les roys et leur sub
getz les voullioient bien tenir fe
serie encore aucuns pissars q
estoit en auvergne. C'ist au
tiele de marie herioient le pays
et les poures gens de chi la ruiue

W. M. G.

cíle a motivy

- původně konané **pro čest**
- později **pro peníze**
  - částka od poraženého rytíře jako **výkupné**
    - zbroj a koně (*Iliada*, *ἵππεϊς*, Hektor A. zbroj)
    - zadlužování a chudnutí
    - spojenecká smlouva
    - sňatek
    - pevnost
    - vstup do poddanství
    - dar pro hlasatele – velebení jména
- **pro nevěstu** a věno (dvorská poezie)
- zviditelnění se, zalíbení se panovníkovi, ...

průběh

- **místo konání**
  - hradní nádvoří, volné prostranství pod hradem, města
- **ohlašování**
  - 3 týdny dopředu
- **od pondělí souboje** mezi vybranými dvojicemi
  - fr. *viesprée* / něm. *Vesperil*
  - vyřazení několika rytířů z pozdějšího turnaje
- **3 až 10 dní, zakončeny tancem**
- **pevná pravidla**
- údery se dělily na:
  - **čestné** (vedené zepředu)
  - **nečestné** (vedené zezadu, při soupeřově handicapu)

den turnaje

- **mše**
- **rozdělení účastníků** vyvolávači (*grôgirer*) do dvou zhruba stejně silných skupin (příp. několika menších) – boj
  - v každé skupině zvolen velitel
- **snídaně** (*pittimansiere, turneischen inbiz*)
  - 2 pečená kuřata na muže
- **vyzbrojení**, navlečení brnění a hedvábného pláště s erby
- **turnaj**
  - i se zájímáním sražených soupeřů, jejich výzbroje a výstroje
- nakonec tzv. **zápasy k poctě dam**
  - o slávu a popularitu
  - ti rytíři, jímž zbyla ještě síla, a měli k tomu chuť
  - mohli vyzvat jakéhokoli soka – pokud přijal, došlo k souboji

určení nejlepšího

- **soudcovský sbor** starších rytířů každý den vyhlašoval nejlepšího bojovníka
  - podle počtu sražených a zajatých rytířů
- z nich se na konci turnaje vybral **ten nejlepší** a **nejstatečnější**
  - **získal cenu:**
    - psy pro lov
    - krahujce
    - jestřába
    - věnec
    - peníze
    - polibky od osmdesáti dívek či ruku jedné z nich
- od roku 1180 cenu často předávaly dámy

rytíř Vilém Maréchal

- mnoho cen
- zajal více než 500 rytířů
  - zisk zbraní, zbroje, koní a výkupného

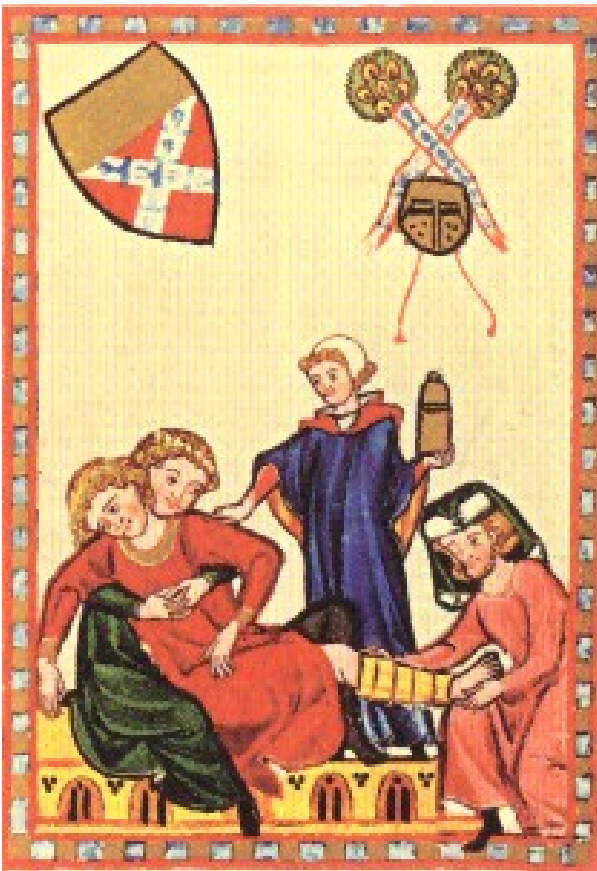

typy střetů

- Buhurt
- Tjost
- Karusel
- Kvinterna
- Tironicia
- Âventiure

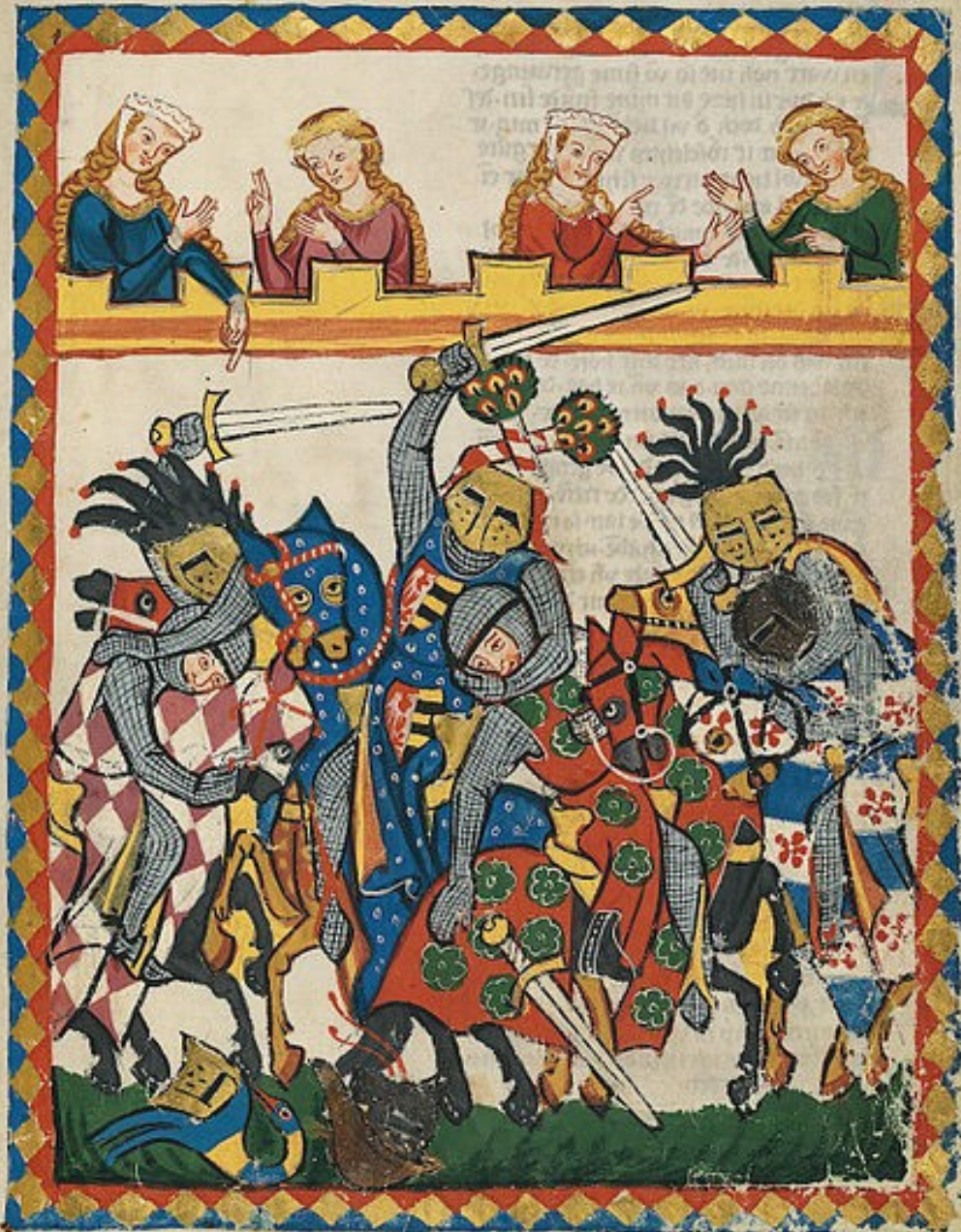
- Torneamentum aculeatum et hostile
  - Grál/ Table Ronde/ Tafelrunde

buhurt

- fr. *bouhourt*
- jeho **počátek** spadá už do Franské říše
- předchůdcem byly *méleés*
  - velké simulované bitky s ostrými zbraněmi
- **skupinový souboj**
  - většinou na koních
  - s cvičnými tupými zbraněmi
- střetly se dvě sevřené řady a po prolomení jedné se bojovalo ve dvojicích
- 1240 – turnaj v Neusse, zemřelo 60 rytířů.

tjost

- kolba, klání
- **souboj jednotlivců**
  - na koních s dřevci
  - pešky s meči
- od 15. století podélný **mantinel**
  - původně pouze lano s látkou
  - později byl tvořený dřevěným hrazením, tzv. **šraňky**
- vítěz protivníka srazil z koně k zemi
- při zlomení obou dřevců – nové
- při pádu obou dvou z koně – boj na zemi meči

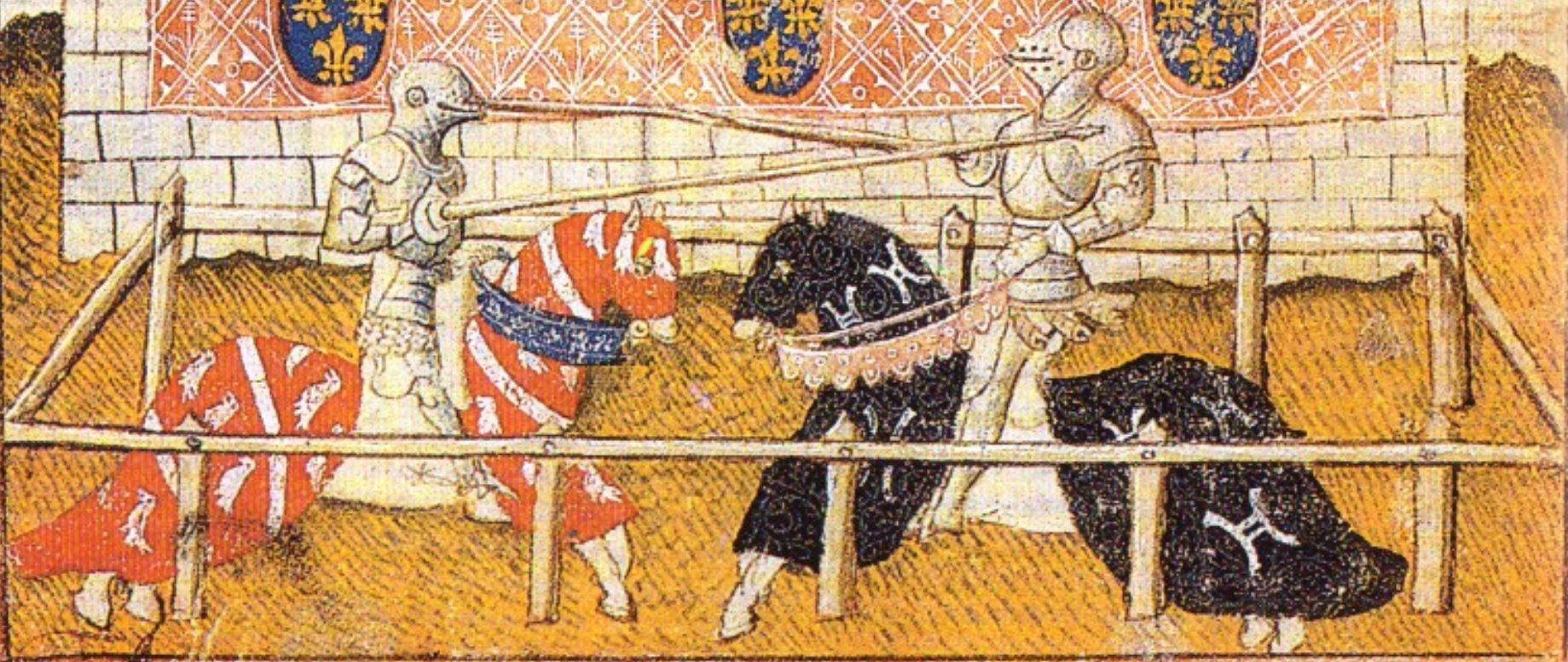

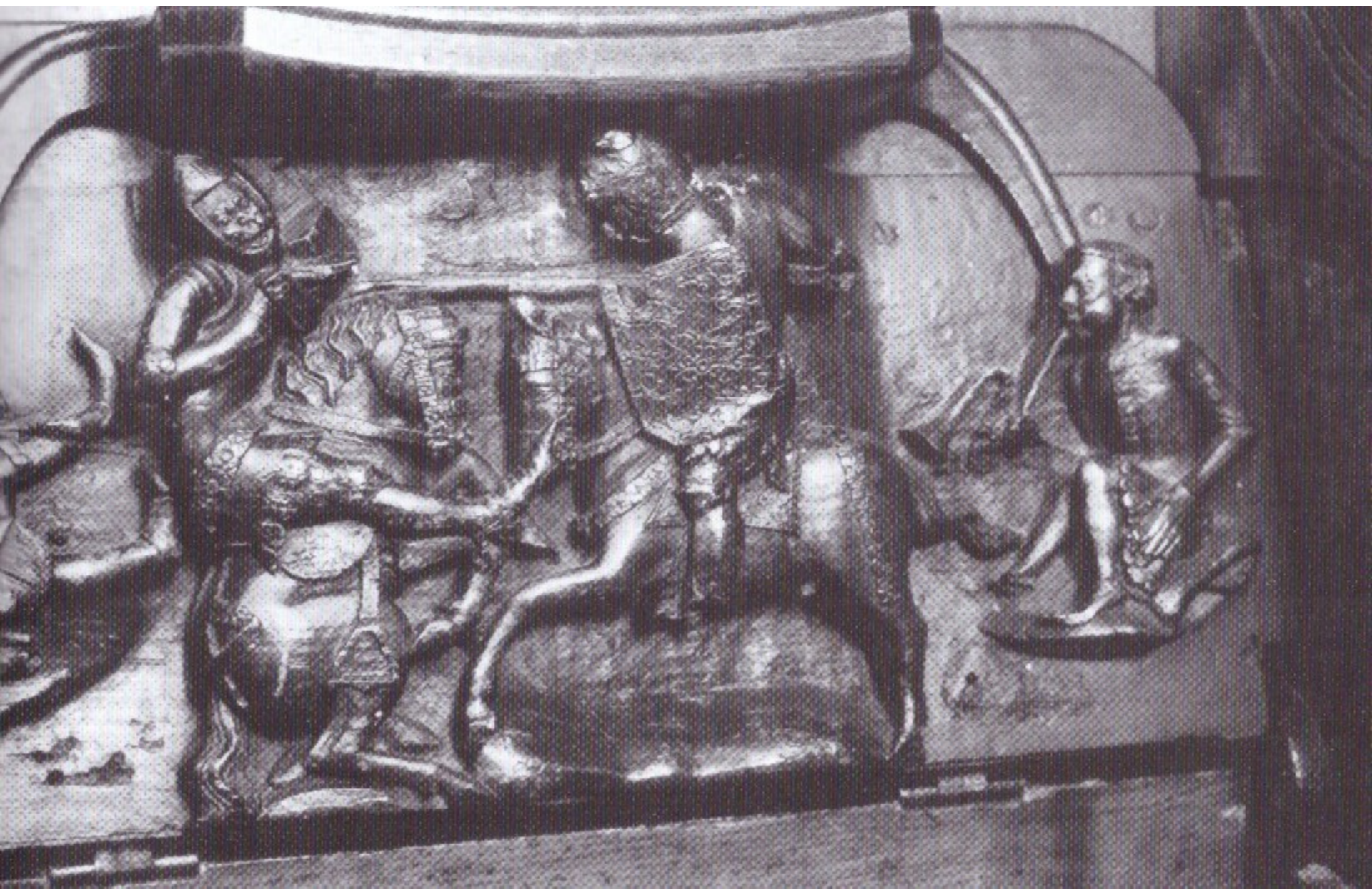

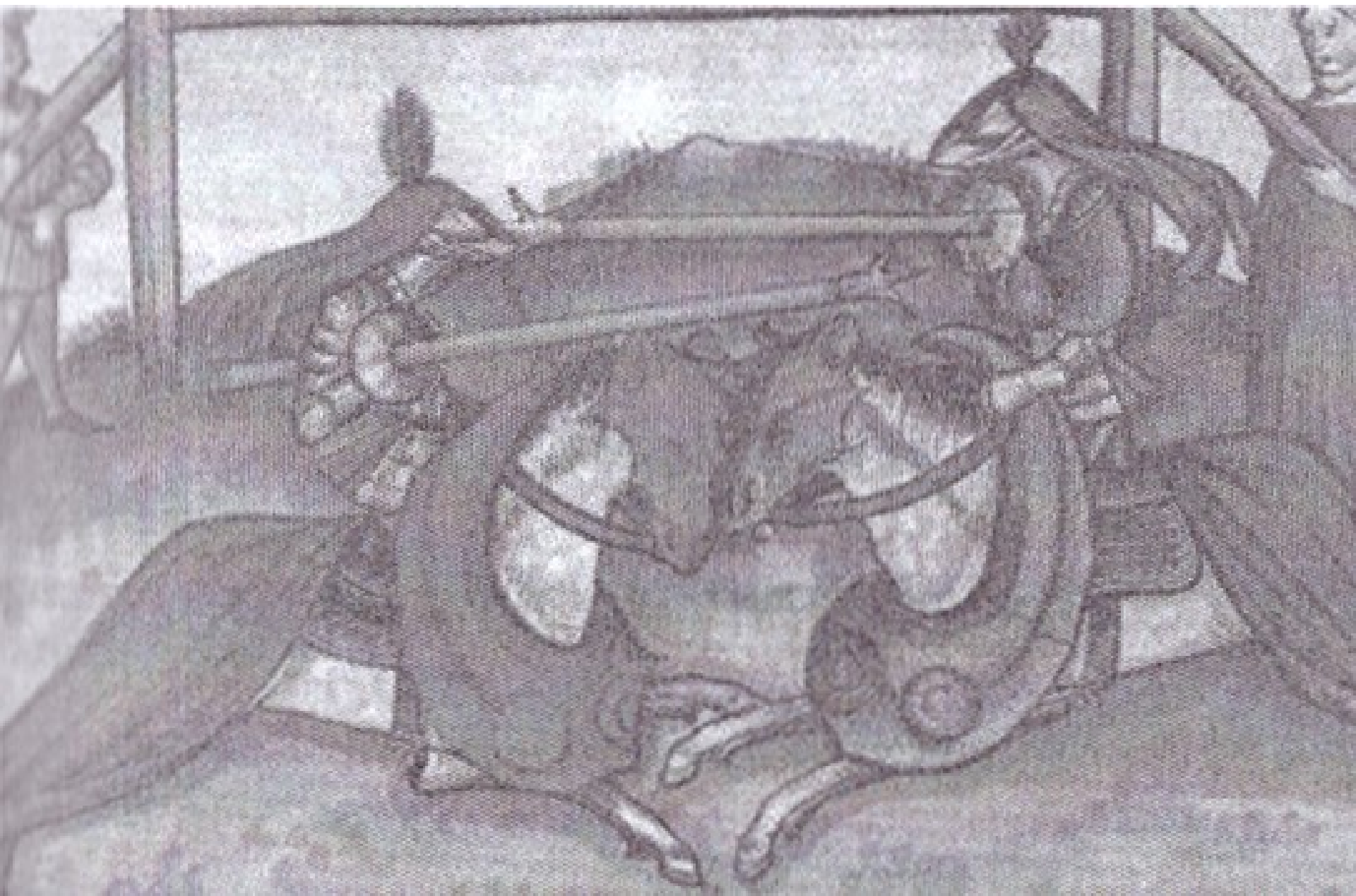

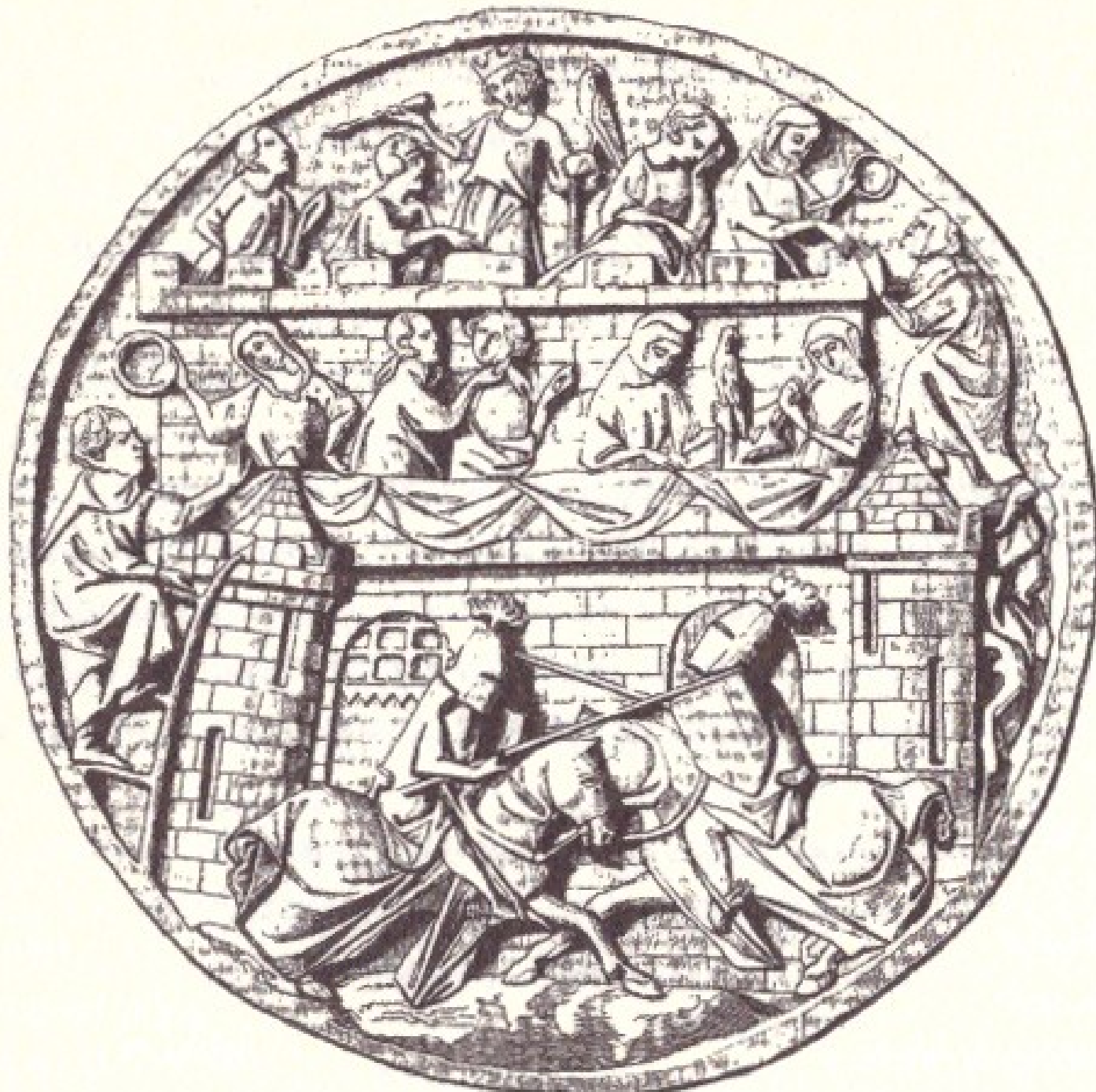
meisme au d'ice luy fistoffa d'icelle heronys et
escrena d'icy petit son frere et fraa l'ord l'oye d'icelle pasoyz
sur la troupe de son frere

„Prorazit nepřítele vyžadovalo přesně vedené zásahy do zcela určitých míst. První z těchto úderů byl veden na prsa, do protivníkovy štítu. Síla úderu byla tak silná, že kopí zasáhnuvší cíl se velmi často roztříštilo. Protivník mohl však zůstat neotřesen a v tom případě musel být založen nový útok. Nejúčinnější rána na štít směřovala do středu štítu, tam, kde bylo z druhé strany čtyřmi hřeby připoutáno řemení. V této části byl sice štít nejsilnější, ale úder na hřeby uvolnil řemeny navlečené na levici protivníka a štít se již nedal pevně ovládat. Tím byl jezdec alespoň dočasně vyřazen z boje. Rána do štítu mohla však i tak rudce otřást protivníkem, že ztratil rovnováhu a spadl z koně. Další druh úderu byl veden těsně nad štít, tam, kde přiléhala k brnění helma. V případě neúspěchu se rytíři srazili v novém útoku. V případě však, že rána na helmu byla vedena přesně a s dostatečnou silou, uvolnila se helma a buď se posunula tak, že zakryla hledí a protivník neviděl, anebo mu spadla z hlavy. V obou případech byl rytíř vyřazen ze zápasu. Sraženou helmu si vítěz triumfálně odnášel z kolbiště na svém kopí jako mimořádně cennou vítěznou trofej. A konečně třetí úder byl veden na koně. Nápor mohl být tak silný, že kůň pod ním klesl a strhl svého jezdce k zemi. Nebo kůň sice vydržel nápor, ale řemeny držící sedlo nárazem popraskaly, sedlo se uvolnilo a protivník, pokud ihned nespadol z koně, byl z dalšího boje vyřazen“ (Olivová, 1979, 184).

Karusel

- rytíř měl na koni dřevcem za jízdy sundat předmět
  - většinou prsten zavěšený na provázku

Kvinterna

- **otočný panák**
  - štít na jedné straně
  - zavěšený pytel písku na druhé straně
- úder dřevcem do štítu panáka roztočil
  - rytíř musel být rychlý a obratný, aby jej neshodil z koně
- obdobou byla ulička panáků na levé i pravé straně
  - rytíř jí měl projet a co nejvíce panákům usekat hlavy
    - většinou mečem

Tironicia

- speciální turnaje pro mladé panoše těsně před tím, než se stali rytíři
- ukázka toho, jak
  - zvládali organizaci, pravidla a zvyklosti klasických turnajů,
  - byli fyzicky připraveni na to, aby se stali rytíři

Âventiure

- souboj bez pravidel
- vzájemně se k němu vyzvali rytíři
- kdekoliv
- končil uznáním porážky jednoho ze soků

Torneamentum aculeatum et hostile

- nepřátelské turnaje s ostrými zbraněmi
- turnaje či souboje dvou nepřátelských rytířů
- snaha vyřešit spory
- do boje zasahovala i rytířova družina

Artušovské rytířské hry

- hry kruhového stolu / Grál / Table Ronde / Tafelrunde
- snad z **Kypru** z roku 1223
- odkazují na krále **Artuše a jeho rytíře**
- při turnaji rytíři vystupovali v roli krále či družiníků
- další rozvoj spadá do **Anglie** a roku 1344 za krále **Edwarda III.**
- i ve Španělsku, Francii, Nizozemsku a Brabantsku
- **sportovní část těchto her:**
  - rytířská klání
  - tanec
  - lov zvířete
  - stíhání zloděje
- mělo jít o **reálně sehranou podívanou**

turnaj v Mohuči

- jeden z největších turnajů
- květen 1184 v Mohuči
- císař **Friedrich Barbarossa**
- kolem 70 000 rytířů
- z Německa, Francie, Rakouska, Flander, Lucemburska, Čech, ...
- **první den**
  - obdobný antickým hrám a *pompé*
- **druhý den**
  - **pasování císařových dvou** synů do rytířského stavu
- poté se v turnaji střetlo více než **20 000 rytířů**
  - nejčastější počty rytířů v turnaji: 250 či 1000-4000 mužů
  - i 62letý císař

rozdělení feudálního vojska

- **základem těžký rytíř a jeho družina, tzv. „kopí“**
  - podle postavení rytíře – **4-7 lidí**
    - **rytíř-těžkooděný jezdec** s mečem a kopím, palcátem a sekyrou, štítem, brněním a obrněným koněm
      - **doprovázený:**
        - » zbrojnošem
        - » jízdním lučištníkem
        - » pěším lučištníkem
        - » pěším kopiníkem
        - » jízdním a pěším služebnictvem
- **rytířský „prapor“**
  - 25-28 „kopí“
- existovali i **rytíři-lehkooděnci**
  - meč a štít či luk a šípy

Vyšší ideál: rytířství a kurtoazie

- k rytířství vázána i:

- zbožnost
- ochota pomoci slabým a bezbranným
- statečnost
- velkorysost
- věrnost (králi a dámě)
- **kurtoazie** (zdvořilost, dvornost)

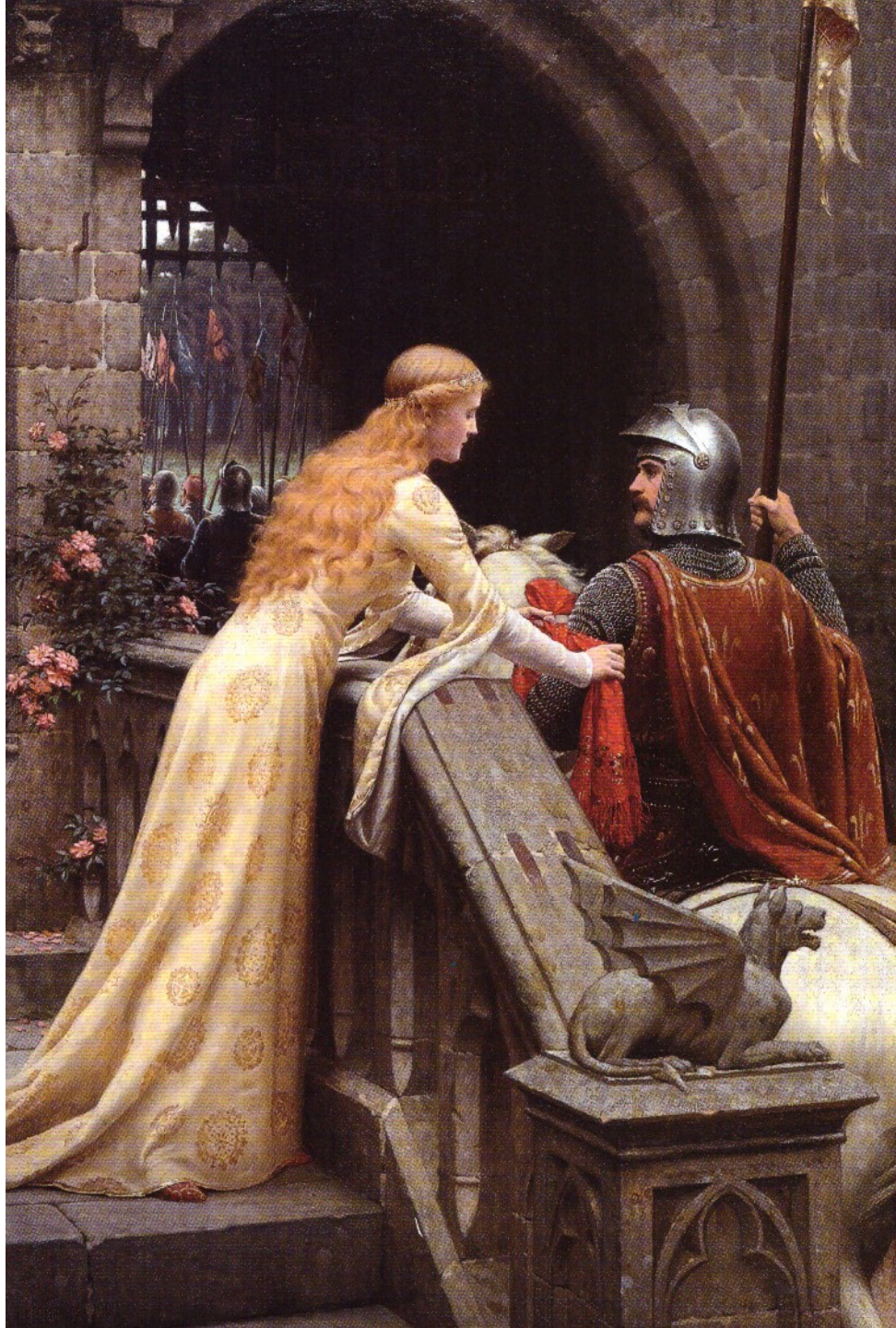
- vztahovala se k ženám a jiným rytířům (často vzdávajícím se protivníkům)
- součástí byli též minnesängři a trubadúři

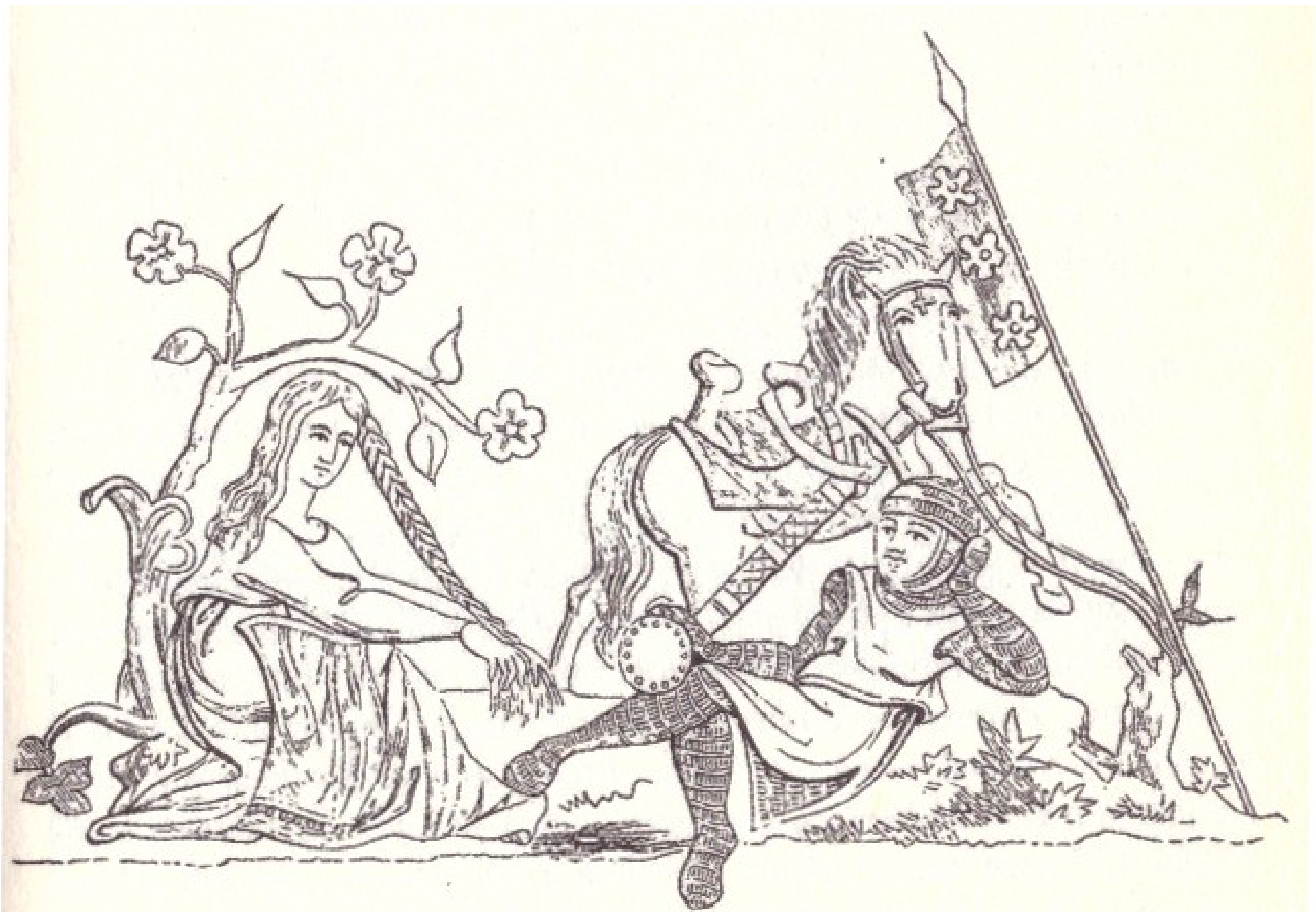

kurtoazie – žena jako ideál

- žena, k níž měl rytíř vztahovat *kurtoazii* – většinou **nedostupným ideálem**
  - př. dívka z královského rodu
  - **jméno** mělo zůstat **utajené** (udržovat ho k tajnosti patřilo k rytířské cti)
  - ***vrower ritter*** (rytíř dámy)
    - ve službách vyvolené dámy vystupoval veřejně

cyklus dvoření

*„Rytíř, který se neodvážil ještě svou lásku projevit, se nazýval **feignaire**. Když to učinil, stával se **preignaire**. **Entendaire** byl vyslyšen, jeho láska byla dámou přijata. **Drutz** se pak stával skutečným milencem. V průběhu těchto čtyř stupňů dvoření, které mělo trvat asi pět let, dávala dáma rytíři mnoho úkolů, v nichž musel osvědčit svou statečnost a prokázat svou rytířskou čest. Nejtěžší zkoušky musel podstupovat, aby jeho láska byla dámou přijata. Někdy žádala v tomto stádiu dáma, aby se její rytíř účastnil např. křížáckého tažení. Ale většinou se spokojila s tím, aby prokázal svou statečnost a dovednost v turnaji. Mimořádnými činy získal pak rytíř souhlas k tomu, aby mohl vstoupit do čtvrté a nejvyšší kategorie“ (Olivová, 1979, 171-172).*

prototyp příkladného rytíře Boucicauta

- dokonalý příklad rytířské dvornosti

„Sloužil všem a prokazoval úctu všem ve jménu lásky k té jediné. Když byl se svou paní, mluvil s půvabem a choval se k ní dvorně a starostlivě“

(Huizinga, 2010, 82).

- **ideální rytíř** měl sloužit jen **2 paním**:
  - paní svého srdce a Panně Marii
- a **2 pánům**:
  - svému lennímu pánovi a Bohu

souboj o čest dáma

- mohlo k němu dojít **kdekoli**, např.:

„Jednoho dne se stalo, že francouzský průzkumný šik, vedený panem Launcelotem de Lorris, se srazil s oddílem posádky, která jako obvykle vyjela z Cherbourgu do okolí za plenem a lupem. Rytíři a panoši obou stran dychtili po boji, a tak všichni sestoupili z koní, jenom pan Launcelot vzepřel kopí, a štít maje zavěšený kolem krku, zvolal: ‚Kdo semnou podstoupí souboj o čest mé paní?‘ Mezi Angličany bylo několik rytířů a panošů vázaných slibem dámě, takže se ochotně k výzvě hlásili, ale myslím, že to byl sir John Copeland, kdo na výzvu odpověděl první. Soci se proti sobě postavili jako dva praví rytíři a zasazovali si strašné rány. Potom však anglický rytíř zasáhl pana Launcelota tak mocnou ranou, že mu prorazil štít i brnění a smrtelně ho zranil. Bylo to smutné, protože pan Launcelot byl mladý, hezký a znamenitý rytíř, jehož smrt tu i jinde oplakali. Pak následovala bitka ostatních, v níž četní Francouzi byli zabiti či odvedeni jako vězni na Cherbourg, kde se setkali s panem du Guesclinem, jenž dosud seděl v kobce“ (Froissart, 1977, 151).

Ke srovnání antického Řeka a rytíře

- soubor nároků na **rytíře** – roviny:
  - fyzická
  - duševní
  - duchovní (křesťanství)
  - intelektuální
  - morální
  - společensko-sociální
- **antický Řek** (ideál *καλοκάγαθία*) musel být:
  - vzdělaný
  - fyzicky vytrénovaný
  - zabývat se hudbou
  - dodržovat etické normy a ctnosti.
- **turnaje** pro čest:
  - vnitřním puzením podobné panhelénským hrám archaického a klasického období

rytířství vs. *καλοκάγαθία*

- **Oswald Spengler**

KULTURA – POSTUPNÁ TRANSFORMACE – CIVILIZACE – ZÁNİK - KULTURA

srovnání

- *Píseň o Nibelunzích a Iliada a Odyssea*
- dórský sloh a gotika
- dionýské umění a renesance
- Polykleitos a J. S. Bach
- Athény a Paříž
- Aristotelés a Kanta
- Alexander a Napoleon
- křížové výpravy jako *alter ego* trojské války

- evropský imperialismus imperialismu římského
  - imperialismus je výdobytkem civilizace
  - „*imperialismus je čistá civilizace*“ (Spengler, 2011, 43), stejně tak nacismus a bolševismus, který „*už překročil všechny meze, strašlivým způsobem se dotkl čehosi posledního*“ (Berd'ajev, 2004, 23)
- helénistická Sparta x Německo 19./ 20. století
  - neúspěch stoicismu (Sfairos) jako neúspěch sociální demokr.
- další vývoj dle vývoje Říma
- shodné vnitřní puzení
- v různých oblastech... sport
- blíží se konec podle římského scénáře?
  - Spengler, Buchanan, Berd'ajev, Kuras, ...

- **přechod K – C**

– zmítající se odmítání, pnutí

„Alexander a Napoleon byli romantici na prahu civilizace, již ovanutí jejím chladným a jasným vzduchem; jednomu se však zalíbilo v roli Achilla a druhému v roli Werthera. Caesar byl pouze člověk faktu s obrovským rozumem“ (Spengler, 2011, 44).

Byl-li symbolem Řeků Don Quijote de la Mancha, za symbol Římanů pak můžeme považovat Sancho Panzu

„Dnes jsme se Římu přiblížili více, než by si mnozí vůbec připustili – člověk je orientován primárně na hédonistické prožitky, pokleslá zábava, duchovní prázdnota, snadné zmítání se vlastními pudy, pokles víry (v Boha, sebe, druhé, nějaké transcendentno), ztráta zájmu o přírodu i další lidi, rezignace na boj za pravdu a svobodu, výrazný nárůst sociálně patologických jevů, drogových závislostí, podvodů, korupce, falšování, kriminality, násilí, sexuální promiskuity, napětí, odcizení (mezigeneračního, mezitřídního, mezináboženského, mezirasového) apod., konzumní postoj, materiální požitkářství, bezmezná chtivost a touha po mamonu a úspěchu dělá ze života pouze prostředek, v němž se duchovní bohatství a moudrost stávají čímsi nepotřebným. Každá země si vždy vážila svých starších občanů jako zkušených a moudrých (spartská gerusie ad.). Dnešní pokrytecká společnost však na nás ze všech stran působí protistařecky. Každý dělá, jako by stárnutí nebylo přirozené a součástí života. Politické elity dávají starcům neustále najevo jejich „nepotřebnost“ a jen tím tak posilují mezigenerační napětí v současné společnosti. Naše civilizace je plná paradoxů. I přes větší domy má dnešní západní člověk stále menší rodiny; má čím dál méně času a více problémů, přestože se zlepšila technika a znalosti; vědomosti a lékaři jsou na stále vyšší úrovni, avšak rostou počty nemoudrých a nemocných. Komunikace je stále bohatší, ale o to víc orientovaná egoisticky; je hodně knih, avšak málo čtenářů; roste počet prolidských teorií a principů, ale snižuje se morálka. Přitom všem si dnešní lidé ani nedokáží představit naplnění slov prorokujících zánik civilizace a neuvědomují si přitom to, že právě staří Římané měli totéž sebevědomí ...“

Sice končí den a začíná noc, ale „noc není o nic horší než den, o nic méně božská, v noci září hvězdy, noc má svá zjevení, jež nezná den, noc je původnější, živelnější než den. Propast (Ungrund) Jakoba Böhma se rozevívá pouze v noci. Den ji zahaluje příkrovem (...) Noc je více metafyzická a ontologická než den. Denní háv je nejen v přírodě, ale i v dějinách nestálý, nemá hloubku. Veškerý smysl naší epochy, tak nešťastné pro vezdejší život jednotlivých lidí, spočívá v tom, že se rozevřela propast bytí, že jsme postaveni tváří v tvář prazákladům života, že jsme objevili ‚sílu nezvratného osudu‘. To znamená, že jsme vstoupili do noci“ (Berdajev, 2004, 12-14).

„Civilizace je nevyhnutelným osudem kultury. Zde je dosažen vrchol, z něhož se stávají řešitelnými ty poslední a nejtěžší otázky historické morfologie. Civilizace jsou nejzazší a nejuněmělejší stavy, jichž je vyšší druh lidí schopen. Jsou jistým závěrem; následují po vznikání jako to vzniklé, po životě jako smrt, po vývoji jako strnulost, po venkově a duševním dětství, jak je ukazují dórský a gotický styl, jako duchovní stařeectví, jako kamenné, zkamenělé světové město. Jsou neodvolatelně jistým koncem, ale s tou nejniternější nutností byly dosahovány stále znovu“
(Spengler, 2011, 39).

septem probitates – participace na *καλοκάγαθία* ??

- **5/7 = tělo**

- 1. střelba z luku
- 2. plavání
- 3. jízda na koni
- 4. šerm, zápas, běh, skok
- 5. lov (sokolnictví)

- **2/7 = duše**

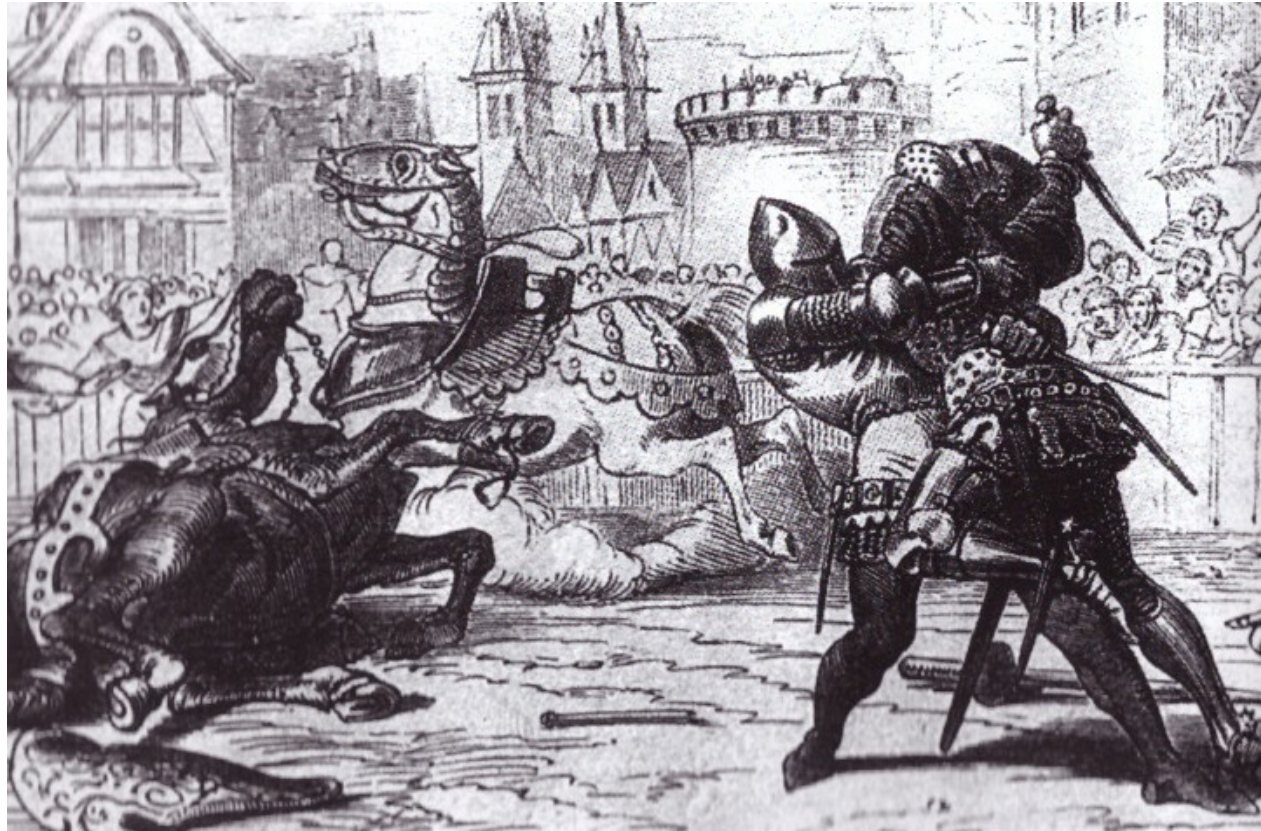
- 1. hra v šach
- 2. veršování/ básnictví a zpěv/ hudba
  - předsokratika, Platón, Schelling, Patočka, ...

- ***μουσικός***

„Břetislav, syn knížete, přešel z dětského věku v jinošský, kráčel od ctnosti ke ctnosti. Měl nad jiné zdar v svém počínání, ztepilé tělo, krásnou postavu, velikou sílu a moudrost, v neštěstí statečnost, ve štěstí rozumnou mírnost“ (Kosmas, 2005, 70).

„Jako Slunce v své síle zastiňuje a oslabuje silným leskem svým světlo hvězd a Měsíce, tak nový Achilleus, nový Tydeovec, Břetislav, novými triumfy umenšuje a zatemňuje hrdinství a nejskvělejší vítězství svých dědů. Neboť Bůh mu dal takovou milost, že přednosti, kterých jednotlivcům popřává částečně, jemu, ač mu nechyběly, v hojné míře popřál úplně. Neboť v něm byly všechny přednosti tou měrou vyvrcholeny, že na vojně vynikal statečností nad Gedeona, tělesnou silou převyšoval Samsona a jakousi zvláštní převahou moudrosti předčil nad Šalomouna. Tím se stalo, že ve všech bitvách býval vítězem jako Jozue, že byl na zlato a stříbro bohatší než králové arabští, a oplývá všude nevyčerpatelným bohatstvím a neustává v rozdávání darů, mohl se rovnati řece, v níž nikdy se neztratí voda“ (Kosmas, 2005, 79).

Druhý Achilles, neporazitelný, zdatný a statečný bojovník, síla a krásné tělo, pán ctností a moudrosti, bohatý, štědrý a ušlechtilý aristokrat. Kdo jiný než takto popsáný rek by byl Řeky pokládán za ideálního představitele *καλοκάγαθία*?

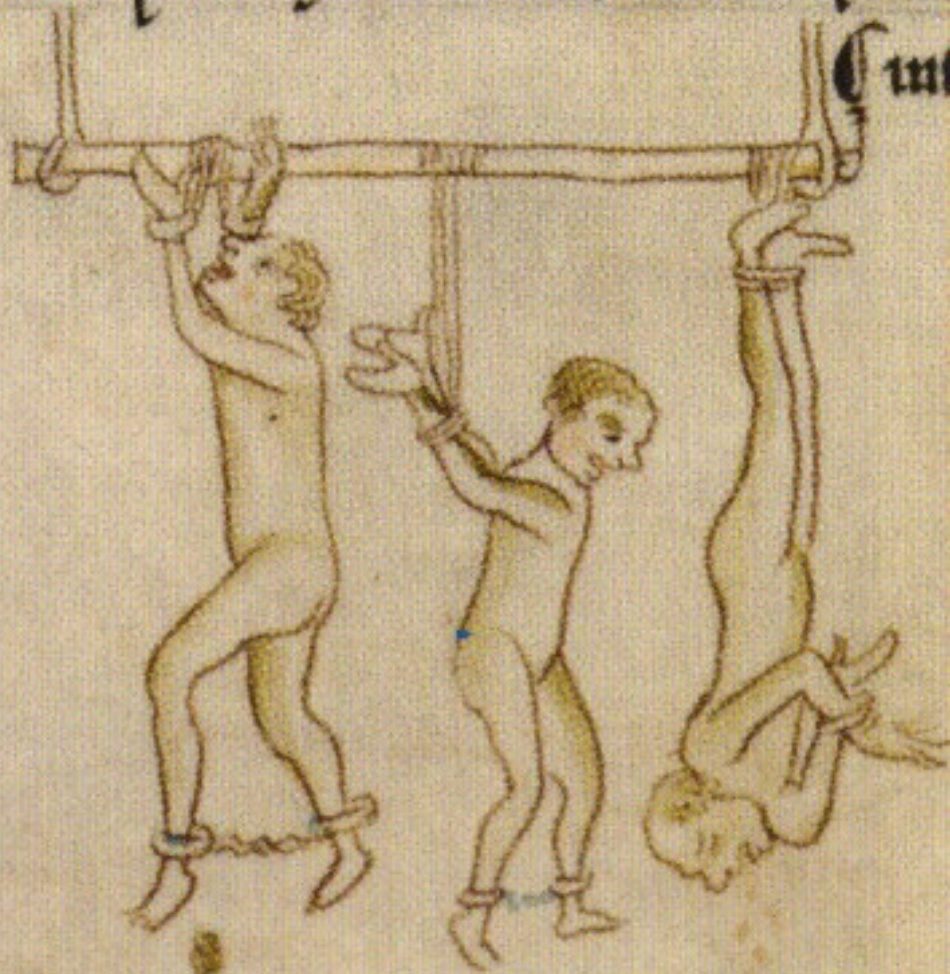

- základem rytířstvím byla čistá bojová odvaha, „hluboké citové pohnutí nad kamarádovou statečností, slast věrnosti a sebeobětování“.
- obraz rytíře byl ušlechtilým obrazem mužné dokonalosti, velmi blízký řecké *καλοκάγαθία*.
- **X** brutalita, vyšší kulturní vyjádření
- **X** realita boje
  - držet se rytířství v bitvě za všech okolností by vedlo k mnoha národním katastrofám. „*Laskavý rytíř byl na bitevním poli k ničemu*“ (McGlynn, 2010, 11)
  - realita a chyby jednotlivců byly dvě hlavní příčiny krachu plného naplnění rytířských ideálů v praxi

...mte. vii. die. in. i. pa
...mpo. i. tra. die. memorato

...n. fuit pontifex. sacerdos ut leuita q. uid
...m

„Středověk a antické Řecko byly zásadně transcendentní a transcendentnost byla jejich cílem. Zde nemluvíme o zavrženíhodných krutostech, násilí, hrubosti a otroctví, které v nich byly neoddiskutovatelně přítomny, ale o jakémsi vyšším a těžko uchopitelném smyslu“

„Skutečnost je krutá, tvrdá a strašná; proto je převáděna na krásný sen o rytířském ideálu, na němž se buduje hra na život“ (Huizinga, 2010, 82).

„Společná krutost spojená se zmíněnými ideály je projevem animální lidské přirozenosti, zatímco vyšší oduševňující smysl těchto ideálů je vyjádřením kulturního člověka.“

podstatný rozdíl

- ideál fyzické krásy rytíře a antického „sportovce“ arch. a klas. období
- **fyzická краса antického člověka** byla zobrazována a myšlena jeho nahotou
  - šlo o krásné a souměrné nahé tělo
  - dokonalý Řek naplňující *καλοκάγαθία* po fyzické stránce byl zobrazen jako nahý muž s dokonalými proporcemi a tělesnou vyrovnaností
- fyzická **stránka dokonalosti rytíře** naopak:

„Rytíř měl být štíhlý, pohyblivý, s širokou hrudí a rovnýma nohama. Ale nebyl to ideál nahého těla, ale naopak těla co nejvíce a především co nejnádherněji oblečeného. Krásný rytíř – to byl rytíř s krásným koněm, s krásnou zbrojí a s krásným oděvem. Pro dámu stál v popředí požadavek krásné tváře. Zlaté, vlnité vlasy měly lemovat hladké čelo, sněhobílé spánky, lehce zardělé tváře a malá ústa s plnými rudými rty. Bílé hrdlo mělo být tak něžné, aby bylo možné sledovat, jak jím protéká červené víno. Ale i pro dámu byl akcentován především požadavek krásného, bohatě řaseného a šperky zdobeného oděvu“ (Olivová, 1989, 12).

